

KELYJE Į 1949 METŲ PARTIZANŲ VADŲ SUSITIKIMĄ

Aistė Petrauskienė

Doktorantė
Vilniaus universitetas
Istorijos fakultetas
Istorijos teorijos ir kultūros istorijos katedra
Universiteto g. 7, Vilnius
El. paštas: petrauskiene.aiste@gmail.com

Vykintas Vaitkevičius

Daktaras
Klaipėdos universitetas
Baltijos regiono istorijos ir archeologijos
institutas
Herkaus Manto g. 84, Klaipėda
El. paštas: vykintas.vaitkevicius@gmail.com

2012 m. pradėti kompleksiniai Lietuvos partizanų ryšininkų ir rėmėjų Sąjū sodybos Balandiškyje ir 1949 m. vasarį vykusio visos Lietuvos partizanų vadų susitikimo (toliau – Susitikimo) tyrimai tęsiasi¹. Prie laidą, jog Susitikimo dalyviai tuo pačiu metu dirbo keliose vietose – Minaičių *Ramovėje* ir Balandiško *Vandenynė* – patvirtino 1952 m. partizanų spaudoje paskelbtas Juozo Šibailos² (1905–1953) straipsnis. Jame istorinių įvykių dalyvis ne tik pakiliai papasakojo apie 1949 m. vasario 16-osios šventę „lietuviškoj ramovėj [Ramovė buvo vadinamas Minaičių bunkeris – *Aut.*]“³, bet ir nusakė Susitikimo darbo pobūdį: „Dirbom p a s i s k i r s t ė komisijomis. Bendruose posėdžiuose komisijų darbus sutikslinę, juos tvirtindavome.“³

¹ Plačiau žr. Čepulytė A., Vaitkevičius V. Iš 1949 metų Lietuvos partizanų vadų susitikimo istorijos: laikas ir vieta // Lietuvos istorijos studijos. 2013, t. 32, p. 99–124.

² Partizanai dažnai keitė, be to, turėjo susirašinėjimui ir aktams skirtus slapyvardžius, todėl glaustas paminėtų partizanų ir ryšininkų slapyvardžių sąrašas pateikiamas straipsnio pabaigoje.

³ Juozo Šibailos-Dieduko pranešimas apie darbą vyriausiojoje vadovybėje // Partizanai apie pasaulį, politiką ir save. 1944–1956 m. partizanų spaudos publikacijos / Sudarė N. Gaškaitė-Žemaitienė. Vilnius, 1998, p. 331–334. Čia ir kitur, jeigu nenurodyta kitaip, retinimas straipsnio autorių.

1949 m. birželio 22 d. Priskėlimo apygardos štabo viršininko Vytauto Šniuolio laiškas, adresuotas apygardos vadui Leonardui Grigoniui, paliudijo *Vandenyno* pavadinimo istoriškumą ir tai, kad ši Priskėlimo apygardos štabo būstinė buvo naudojama Susitikimui pasibaigus⁴.

Vietos, kur 1949 m. vasario 1 d. susirinko visos Lietuvos partizanų vadai, paieška straipsnio autorius atvedė į Šiaurinių ir Daugėlaičių apylinkes. Čia surinkta naujų duomenų apie partizanus, ryšininkus, rėmėjus, atmintinas vietas ir istorinius įvykius Susitikimo išvakarėse. Šiandien pirmą kartą nagrinėjama, kodėl ir kokiomis aplinkybėmis Susitikimas įvyko Radviliškio krašte, parodoma, kad jis buvo neatsiejamas nuo pastangų suvienyti Lietuvos partizanus ir sukurti Vyriausiąją vadovybę.

Straipsnio tikslas – atskleisti ryšį tarp 1948 m. vasarą sudarytos Vyriausiosios vadovybės ir 1949 m. vasarį įvykusio Susitikimo. Dvi viena po kitos einančios straipsnio dalys – pirmoji skirta Vyriausiosios partizanų vadovybės projektui, an-

⁴ V. Šniuolio laiškas L. Grigoniui // LYA. F. K-5, ap. 9, b. 8, l. 36, 36v.

troji jo įgyvendinimui – detaliai nagrinėja iki šiol nežinomas Vyriausiosios partizanų vadovybės kūrimo aplinkybes Prisikėlimo apygardoje.

Pabrėžtina, kad istorinėje atkurtos nepriklausomos Lietuvos literatūroje daugiau dėmesio kreipiamą į tai, su koku nepasitikėjimu Adolfas Ramanauskas ir Aleksandras Grybinas buvo sutikti Žemaitijoje, kaip ilgai asmeniškai juos tardė Kęstučio apygardos vadas Henrikas Danilevičius, Jūros srities vadas Aleksandras Milaševičius ir paskutinį kartą – Jonas Žemaitis⁵. Šiuos faktus dažnai lydi nepagrįsti vertinimai, esą visos Lietuvos partizanų vadų susitikimas, įvykęs 1949 m. vasarį, buvo neplanuotas, o Pietų Lietuvos srities atstovai – nelaukiami⁶. Straipsnio autoriai pirmieji imasi tyrimo, kuris atskleidžia, kaip Pietų Lietuvos partizanai buvo priimti Žemaitijoje, įveikė dešimtis kilometrų ir buvo sutikti Vyriausiojoje vadovybėje, įsikūrusioje Radviliškio krašte.

Vyriausiosios partizanų vadovybės projektas

Bendrais bruožais pastangas suvienyti Lietuvos partizanus pristato pirmojo nepriklausomybės dešimtmečio istorinė literatūra⁷. Tuo pat metu paskelbtas Jono Že-

maičio rankraštis, kuriame jis aprašė partizanų vadovybės kūrimo istoriją. 1953 m. vasarą kalėjime rašyta dvidešimties puslapių, dviejų skyrių apybraiža yra J. Žemaičio baudžiamosios bylos dalis⁸; neparašyti arba neišliko trečiasis ir ketvirtasis skyriai apie Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdžio (toliau – LLKS) įkūrimą ir veiklą. Šiame straipsnyje dėmesys telkiamas į J. Žemaičio iniciatyvą kurti Vyriausiąją vadovybę.

1948 m. balandžio 26 d. Tauro apygardos štabo viršininkas Vincas Štrimas paragino Jungtinės Kęstučio apygardos vadą J. Žemaitį surengti susitikimą ir bendromis pastangomis išspręsti centralizacijos klausimus: „Geresniam tarpusavio bendradarbiavimui prašau susitikimo, net siūlau Tamstai suorganizuoti platesnio masto suvažiavimą, kad galutinai išsiaiškinus centralizacijos reikalus ir juos užbaigus.“⁹ 1948 m. gegužę J. Žemaitį pasiekė Vytauto apygardos vado Vinco Kaulinio ir Algimanto apygardos vado Antano Slučkos laiškas, kuriame kalbama apie gegužės 1 d. vykusio Šiaurės rytų Lietuvos partizanų sąskrydžio nutarimus ir raginama kurti Vyriausiąją vadovybę: „Mes turime mintyje vyriausiąją vadovybę – centrą. Jei tokia vadovybė jau organizuota – su malonumu prisijungsime, jei ne – norime bendradarbiauti su Jumis ir kitomis apy-

⁵ A. Ramanausko b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 19, l. 249–250; plg. Laisvės kovos 1944–1953 metais / Sudarė D. Kuodytė ir A. Kašėta. Kaunas, 1996, p. 295.

⁶ Plg.: *Gaškaitė-Žemaitienė N.* Žuvusiųjų prezidentas. Vilnius, 2005, p. 177–179; *Anušauskas A., Sviderskytė G.* XX amžiaus slaptieji archyvai. Vilnius, 2008, p. 281–285.

⁷ Plačiau žr.: *Gaškaitė N., Kuodytė D., Kašėta A., Ulevičius B.* Lietuvos partizanai 1944–1953 m. Kaunas, 1996, p. 123–148; *Girnius K. K.* Partizanų kovos Lietuvoje. Vilnius, 1990, p. 279–292; *Kuodytė D.* Lietuvos rezistencijos centralizacijos klausimu // Laisvės kovų archyvas, t. 3–4. Kaunas, 1992, p. 50–56; *Kuodytė D.*

Lietuvos rezistencijos centralizacijos klausimu (tęsinys) // Laisvės kovų archyvas, t. 5. Kaunas, 1992, p. 46–49; *Maslauskienė N.* Lietuvos ginkluoto pasipriešinimo vieningos vadovybės kūrimas LLA ir partizanų dokumentuose, 1941, 1947–1950 m. // Lietuvos archyvai. 1998, t. 11, p. 72–107.

⁸ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 54–63v; plg. *Žemaitis J.* Apybraiža apie pagrindžio organizaciją nuo BDPS sužlugimo iki pastarojo meto // Laisvės kovų archyvas, t. 7. Kaunas, 1993, p. 73–83.

⁹ Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1948–1952 m.): dokumentų rinkinys / Sudarė N. Maslauskienė. Vilnius, 2000, p. 315.

gardomis kuriant ją. Savo atstovus į ją jau numatėme.¹⁰ Tą patį mėnesį Tauro apygardos vadas Jonas Aleščikas J. Žemaičiui išreiškė apgailestavimą, kad, vasarį žuvus pagrindiniam centralizacijos šalininkui A. Baltūsiui, iš kurio perėmė apygardos vado pareigas, o balandžio pabaigoje – apygardos štabo viršininkui V. Štrimui, Tauro apygardoje neliko kam tęsti partizanų vienijimo darbą¹¹.

1948 m. birželį J. Žemaitis paliko Vakarų Lietuvos (Jūros) srities vado vietą, galutinai į savo rankas paėmė Vyriausiosios vadovybės kūrimo iniciatyvą: „Paskyriau Jūros [srities – *Aut.*] vadu Ryklį – A. Milaševičių ir perdaviau jam savo pareigas, o po savaitės (apie 20.VI.48) išleidau pirmąjį VLKSO (Vieningos Laisvės Kovos Sąjūdžio Organizacijos) įsakymą ir jį išsiuntinėjau PL [Pietų Lietuvos – *Aut.*], RL [Rytų Lietuvos – *Aut.*] ir (įteikiau) VL [Vakarų Lietuvos – *Aut.*] pagrindžio vadovams.“¹² Deja, šis įsakymas, kurį J. Žemaitis pirmą kartą pasirašė *Vytauto* slapyvardžiu, neišliko. 1953 m. liepą tardomas J. Žemaitis apie jo turinį kalbėjo: „Paskelbiau save pagrindžio vadu, pavaduotojais paskyriau Pietų, Rytų ir Vakarų Lietuvos sričių vadus. Jų pareikalavau kiekvieną mėnesį man pateikti žinias apie vadovaujamos srities partizanų veiklą.“¹³

J. Žemaičio Vyriausiosios partizanų vadovybės projektas neatsiejamas nuo Prisišėlimo apygardos istorijos, jos steigėjo,

¹⁰ LYA. F. K-1, ap. 10, b. 56, t. 6, l. 257 (vertimas iš rusų k.).

¹¹ J. Aleščiko laiškas J. Žemaičiui // LYA, f. 3377, ap. 55, b. 225, l. 21, 21v.; Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1948–1952 m.): dokumentų rinkinys..., p. 316, 317.

¹² J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 60.

¹³ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 164–165.

artimiausio J. Žemaičio bendražygio Petro Bartkaus veiklos. Tai jis 1945 m. birželio 2 d. atvedė J. Žemaitį į laisvės kovotojų gretas¹⁴. Tardytojams J. Žemaitis ne kartą sakė, kad centralizacijos klausimais tarėsi su P. Bartkumi¹⁵, kuris prieš žūtį buvo LLKS Prezidiumo pirmininko pareigas einančio J. Žemaičio adjutantas. Du raseiniškius – partizanų vadus (1 pav.) – siejo glaudus tarpusavio supratimu ir pasitikėjimu grįstas ryšys, giminystė¹⁶.

Apybraižoje apie Lietuvos partizanų vadovybės kūrimą J. Žemaitis rašė, jog pagrindžio centralizavimo planą jis 1947 m. vasarą parengė kartu su P. Bartkumi, pasitardami su likusiais Kęstučio apygardos vadovybės nariais, ir numatė Vyriausiosios partizanų vadovybės būstinę įkurti Šiaulių–Radviliškio apylinkėse. P. Bartkus ten turėjo paruošti sąlygas apsigyventi Vadovybės nariams¹⁷. Atrodo, Vyriausioji vadovybė turėjo būti sudaryta iš pirmininko ir sekretoriaus bei šešių atstovų iš Vakarų, Rytų ir Pietų Lietuvos sričių. Visos jos buvo įkurtos 1948 m.¹⁸

Nuo 1946 m. birželio P. Bartkus ieškojo ryšio su Šiaulių krašte, Dukto miške veikiančiais Vytauto Didžiojo rinktinės partizanais, vadovaujamais Jono Belaglovo¹⁹. 1947 m. sausį, likus mėnesiui iki J. Belaglovo žūties, Dukte įvyko pasku-

¹⁴ J. Žemaičio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 108.

¹⁵ Plg.: J. Žemaičio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 132.

¹⁶ *Petrauskas A.* Tėvynei jo plakė širdis. Kaunas, 2005, p. 39.

¹⁷ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 59v.

¹⁸ A. Baltūsis į Vyriausiąją vadovybę siūlė skirti po du atstovus iš kiekvienos apygardos, žr. *Gaškaitė-Žemaitienė N.* Žuvusiųjų prezidentas..., p. 191.

¹⁹ J. Žemaičio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 120.

1 pav. Jungtinės Kęstučio apygardos vadovybė ir ją saugantys partizanai. Guli ir sėdi (iš kairės): Vladas Pečkauskas, Albertas Norkus, apygardos vadas J. Žemaitis, Pranas Strainys, Kazimieras Ruibys; stovi (iš kairės): Steponas Venckaitis, štabo viršininko adjutantas, apsaugos būrio vadas Mečys Orlingis, Jonas Nuobaras, Bronius Liesis arba Aleksas Jurkūnas, Aleksas Jucius, Aleksandras Mielulis, Antanas Seneckas, Informacinio ir žvalgybos skyriaus viršininkas A. Liesis, štabo ir Organizacinio skyriaus viršininkas P. Bartkus, Operatyvinio skyriaus viršininkas V. Gužas, Česlovas Remeikis. 1947–1948 m., nežinomo autoriaus nuotrauka. RK CD-60 (L. Laurinsko nuotraukų rinkinys)

tinis šių partizanų vadų susitikimas²⁰. Tų pačių metų rugsėjį P. Bartkus, lydimas Broniaus Liesio ir Povilo Cibulskio, atvyko į Dukto apylinkes įgyvendinti Vyriausiosios vadovybės projekto. Atžalyno (buvusios Vytauto Didžiojo) rinktinės vadas Stasys Radziulis suteikė P. Bartkui veiklos rajoną, į pagalbą paskyrė du vietinius partizanus, giminaičius Valerijoną Daukšą ir Juozą Martinaitį, bei trečią nežinomą, vėliau nė paties J. Žemaičio neminimą par-

tizaną²¹. Šį partizanų branduolį padeda atpažinti... muzikinis kodas. Stiprius, gražius balsus turinčių partizanų slapyvardėmis tapo Valstybinio operos ir baletų teatro bei Valstybės teatro solistų pavardės: Jokūbo Dargio (pasirinko baritonas P. Bartkus), Jono Butėno (B. Liesis), Antano Kučingio (P. Cibulskis), Antano Sodeikos (V. Daukša) ir Aleksandro Kutkaus (J. Martinaitis)²². Dainuojančius partizanus taip pat vienijo kūryba, poezija. Vienu metu, R. Jankevi-

²⁰ Kaišiadorys. E. Savickienė, 2013, 2014 m.; Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai. Sudarė R. Kaunietis. Vilnius, 2006, t. 5, p. 303.

²¹ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 59v, 61.

²² Plg. V. Mežutavičiaus t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 37124/3, l. 59, 63.

čiūtės žodžiais, artimiausioje J. Žemaičio aplinkoje buvo trys poetai: B. Liesis (*Ēglis*), P. Bartkus (*Alkupēnas*) ir Vytautas Šniuolis (*Iytenis*)²³.

Pirmasis uždavinys, kurį išsprendė P. Bartkus – Prisikėlimo apygardos steigimas. Jungtinės Kęstučio apygardos teritorija 1948 m. pavasarį plytėjo nuo Kau no iki Klaipėdos, nuo Latvijos sienos iki Nemuno²⁴. Rytinė sunkiai aprėpiamos ir valdomos apygardos dalis virto Prisikėlimo apygarda, netrukus ji apėmė tris partizanų rinktines: Maironio, Lietuvos žaliają ir Kunigaikščio Žvelgaičio. Kovo 15 d. apygardos vadu buvo išrinktas P. Bartkus, štabo viršininku – L. Grigonis, kuris iki tol ėjo Atžalyno rinktinės štabo viršininko pareigas²⁵. Birželio 2 d. P. Bartkaus adjutantu tapo Laurynas Mingėlas, Organizacinio skyriaus viršininku – išformuotas Atžalyno rinktinės štabo viršininkas Vytautas Šniuolis²⁶.

Prisikėlimo apygardos vadovybė 5–7 km atstumu turėjo bunkerius Dukto miško apylinkėse – vieno iš Einoraičių kaimo ūkininkų sodyboje ir Dvarninkuose, po Antano Dambrausko gyvenamuoju namu (2, 3 pav.). Ten J. Žemaičiui teko gyventi, o trečiąjį bunkerį jis, remdamasis partizanų kalbomis, mini Pušinavos–Polekėlės apylinkėje, ūkininko daržinėje²⁷. Lygiai taip pat – į pietus nuo Dvarninkų geležinkelio stoties – šią vietą 1949 m. sausio 18 d. tardoma apibūdino J. Žemaičio ryšių įgaliotinė Rožė Jan-

kevičiūtė. Ji nurodė ir sodybos šeimininko Martinaičio (arba Motiejaičio) pavardę²⁸. Remiantis pavarde bei R. Jankevičiūtės pastaba, jog Martinaičio sodybą ji matė nuo Dvarninkų gyventojų Kazimiero Siruso namų (juose veikė ryšių punktas), trečiasis Prisikėlimo apygardos vadovybės bunkeris lokalizuotas Kaneivaičiuose, po Juozo Martinaičio gyvenamuoju namu²⁹. Nors buvo planuota, kitų trijų bunkerių Kairių apylinkėse P. Bartkui įrengti nepavyko³⁰.

Sukūręs Prisikėlimo apygardą ir subūręs jos vadovybę, P. Bartkus sudarė sąlygas Šiaulių–Radviliškio apylinkėse veikti Vyriausiajai partizanų vadovybei. Dukto miške kryžiovosi Šiaulių, Padubysio ir Radviliškio valsčių ribos³¹. Žinoma, kad į tai Vakarų Lietuvos partizanai kreipė dėmesį. Palyginimui – apie 1948 m. Kęstučio apygardos štabo būta Papartynės miške, kur susiėjo Šimkaičių, Viduklės ir Eržvilko valsčių ribos³², o 1949 m. gegužę Jūros srities vadas A. Milaševičius srities vadovybės būstinei rinkosi Sniegoniškę – vietovę, kurioje ribojosi Skaudvilės, Nemakščių, Viduklės ir Eržvilko valsčiai, kur, vietinių partizanų žodžiais, gyvena geri, patikimi žmonės ir retai užsuka kareiviai³³.

²⁸ R. Jankevičiūtės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-14291, t. 2, l. 39.

²⁹ 2014 m. vasario ir rugpjūčio mėn. lauko tyrimų duomenys.

³⁰ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 61.

³¹ A. Navicko t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 43094/3, l. 32; plg.: ant Šiaulėnų ir Šiaulių valsčių ribos – L. Pumpučio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-14266, t. 1, l. 58v. (Kaip rodo pavadinimas, Dukto miškas nuo seno yra paribyje – lenkų kalboje *dukt* reiškia sieną (ribą), miško liniją, proskyną).

³² R. Gedvilo t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 35231/3, l. 39v.

³³ R. Gedvilo t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 35231/3, l. 82.

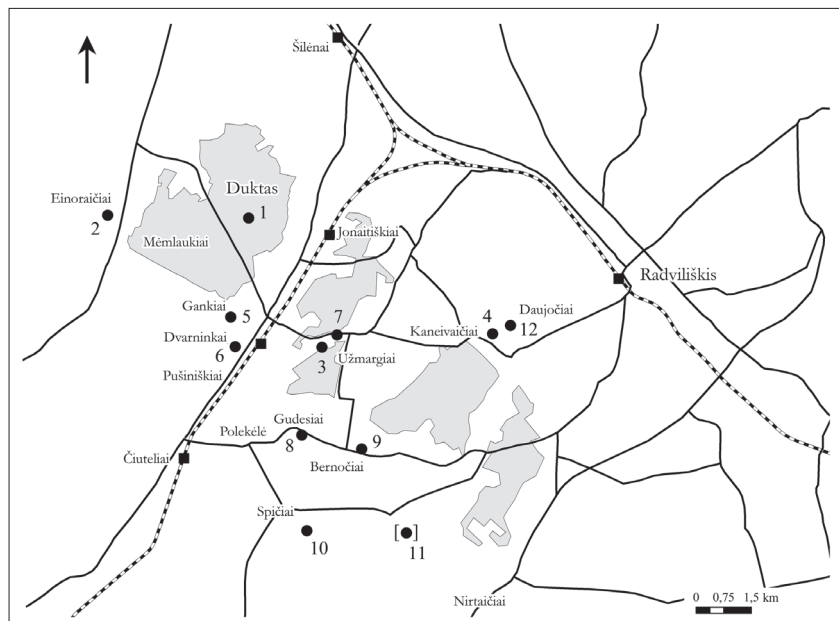
²³ Ožkiniai. R. Žalnieriūnienė, 2013 m.

²⁴ J. Žemaičio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 143, 144.

²⁵ LYA. F. K-5, ap. 9, b. 1, l. 1, 2; plg. Lietuvos Žalioji rinktinė // Laisvės kovų archyvas, t. 8. Kaunas, 1993, p. 11–12, 18–19.

²⁶ LYA. F. K-5, ap. 9, b. 4, l. 7.

²⁷ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 61. Plg.: J. Žemaičio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 167.

2 pav. Svarbiausios straipsnyje paminėtos vietos: 1) Duko miško stovyklavietė; 1948–1949 m. Prisikėlimo apygardos štabo ir Vyriausiosios vadovybės būstinės; 2) Einoraičiuose, 3) pas A. Dambruską Dvarninkuose, 4) pas J. Martinaitį Kaneivaičiuose; ryšių punktai: 5) K. Strolienės Gankiuose; 6) J. Grigaliūno Dvarninkuose; 7) K. Siruso Dvarninkuose; ryšininkų ir rėmėjų sodybos: 8) P. Tomkaus Gudėsiuose; 9) P. Vaitiekūno Bernočiuose; 10) A. Čiapo Spičiuose; 11) Štankelio Nirtaičių apyl.; 12) 1949 m. Susitikimo vieta. Braižė A. Petrauskienė

3 pav. Dambruskų sodyba – Dvarninkų kaimo viensėdis, žvelgiant iš šiaurės. Paženklinta bunkerio vieta nugriautoje gyvenamojo namo pusėje. 2014 m. vasario 1 d., Ž. Montvydo nuotrauka

Duktas atitiko ir kitas labai svarbias sąlygas – dešimties kilometrų atstumas skyrė mišką nuo Šiaulių, kur P. Bartkus iš miesto inteligentų, antisovietinio pagrindžio organizacijų narių tikėjosi materialinės paramos, žvalgybos žinių ir rašinių, skirtų partizanų spaudai³⁴. Šiauliuose, taip pat Radviliškyje veikė daugelis ryšių punktų. Svarbiausia, vos už penkių kilometrų nuo Dukto buvo Šilėnų geležinkelio stotis, iš kur traukiniai vyko visomis pagrindinėmis kryptimis. Dėl tokių palankių susisiekimo sąlygų Vyriausioji vadovybė čia ir kūrėsi³⁵.

J. Žemaičio ir P. Bartkaus atidumas transportui, dėmesys susisiekimo sąlygoms ir ryšiams žinomas jau iš Jungtinės Kęstučio apygardos štabo darbo apie Raseinius, Viduklę, Skaudvilę bei Kryžkalnį – ten ir šiandien kryžiuojasi svarbūs Lietuvos keliai. J. Žemaičio žodžiais, 1947–1948 m. pavyko sukurti gerus ryšius – korespondencijos paketai iš apygardos štabo adresatus pasiekdavo per 2–3 dienas³⁶. Plačiu, greitai veikiančiu ryšininkų tinklu pasižymėjo ir Vyriausioji vadovybė. Antai, Marija Mikšaitė su ryšiu iš Kavaldonių kaimo, Tauragės r., įveikdavo 16 km atstumą iki Viduklės geležinkelio stoties ir tą pačią dieną traukiniu pasiekdavo Čiutelių stotį Radviliškio r., esančią už 50 km³⁷. Nuostabą kelia J. Žemaičio ryšių įgaliotinės R. Jankevičiūtės lankytų vietų žemėlapis, sudarytas remiantis jos prisiminimais (4 pav.).

³⁴ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 61v; plg.: O. Valančiūnaitės-Gelažienės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 43094/3, t. 2, l. 86, 94.

³⁵ Plg.: J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 59v.

Apie strateginę vietos reikšmę šiandien liudija kaimynystėje esančio Zoknių karinio oro uosto padėtis.

³⁶ J. Žemaičio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 140.

³⁷ M. Mikšaitės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-14291, t. 4, l. 231; plg.: ten pat, l. 206.

1948 m. naktį iš liepos 26 į 27 d. į Dukto mišką atvyko J. Žemaitis. Vėliau susitikime su S. Radziuliu ir kitais Atžalyno rinktinės vadovybės nariais bus nustatytos Vyriausiosios vadovybės kūrėjų – J. Žemaičio ir jo vadovaujama partizanų – veikimo rajono ribos. Kad neatkreiptų sovietinės valdžios dėmesio, gretimų vietovių partizanams buvo uždrausta čia veikti ir juo labiau imtis aktyvių karinių veiksmų³⁸. Liepos 28 d. J. Žemaičio įsakymu P. Bartkus buvo paskirtas VLKOS štabo Organizacinio skyriaus viršininku, o L. Grigonis – Prisikėlimo apygardos vadu³⁹; B. Liesis tapo apygardos štabo viršininku. Tuo pačiu metu sulaukytą J. Žemaičio ryšių įgaliotinę R. Jankevičiūtę, kuri su ryšiais taip pat lankė Tauro apygardos vadovybę, pakeitė Elvyra Pliupeytė. Iš Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo) srities atvykdavo Izabelė Vilimaitė, o iš Vakarų Lietuvos (Jūros) – M. Mikšaitė. Ryšius su Jūros srities vadovybe palaikė Prisikėlimo apygardos vadovybės ryšių įgaliotinės seserys Bronislava ir Eleonora Grigalavičiūtės⁴⁰ (E. Grigalavičiūtė su B. Liesiu taip pat siejo sužadėtuosius žadai⁴¹).

Per P. Bartkaus, vėliau ir J. Žemaičio apsaugos būrio vadą V. Daukšą, kilusį iš Pušiniškių, driekėsi pasitikėjimo ir giminytės ryšiais grįstas partizanų ryšininkų Marijos Pranevičiūtės, Veronikos Radzevičiūtės, Joanos Dijokaitės, Janinos Druceikaitės, Elvyros Tugaudytės, partizanų rėmėjų Dambrauskų, Sirusų, Grigaliūnų, Strolių, Sakalauskų ir kitų tinklas. Dau-

³⁸ J. Žemaičio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 167.

³⁹ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 60, 165.

⁴⁰ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 60–60v.

⁴¹ Jūrmala. E. Rubine, 2013 m.

4 pav. J. Žemaičio ryšių įgaliotinių R. Jankevičiūtės (areštuota 1948 m. liepą; ●) ir E. Grigalavičiūtės (areštuota 1948 m. gruodį; ■) aplankytų vietų žemėlapis, sudarytas remiantis ryšininkų prisiminimais (geležinkelių ir kelių tinklas – XX a. ketvirtas–penktas dešimtmetis). Braižė A. Petrauskienė

gelis jų rėmė jau pirmuosius Dukto miško partizanų būrius, vadovaujamus Antano Arbuzo, Antano Navicko, Dominyko Kraujelio ir J. Belaglovo. Su J. Belaglovu P. Bartkų siejo draugystė, D. Kraujelis buvo kovingas, tačiau neklusnus, todėl partizanų vadovybės nemėgstamas⁴². Iki 1948 m. sausio Dukto kaimynystėje, apie Polekėlę, Sulinkius veikė Alberto Pumpučio vadovaujamas būrys; 1948 m. kovo 29 d. žuvus Juozui Mingėlui ir jo partizanams, apie Legečius veikė Leono Caporkaus būrys. Svarbu pabrėžti, kad dauguma 1947–1948 m. P. Bartkaus ir L. Grigonio aplinkoje veikusių partizanų bei ryšininkų yra matomi 1949 m. Susitikimo įvykiuose.

⁴² Kaišiadorys. E. Savickienė, 2014 m.

1948 m. rugpjūčio 4 d. Rytų Lietuvos (Karaliaus Mindaugo srities) partizanų sąskrydyje suformuluotos tam tikros vertybinės Vyriausiosios vadovybės nuostatos: „Vyr. Vadovybė negali būti jokia politinė ar partinė organizacija, bet tik tautos vadovas į nepriklausomą ir pilnai laisvą gyvenimą“, buvo išrinkti du atstovai į šią Vadovybę – srities vadas Jonas Kimštas ir Didžiosios Kovos apygardos štabo viršininkas J. Šibaila⁴³. Po nesėkmingo bandymo su jais susitikti Žaliojoje girioje rugpjūčio 24 d. J. Žemaitis laiške netrukus išdėstė tai, kas planuotame susitikime tu-

⁴³ LYA. F. 3377, ap. 55, b. 218, l. 29–29v; plg.: Lietuvos partizanų Vytauto apygardos Tigro rinktinė (1945–1950). Dokumentų rinkinys. Vilnius, 2003, p. 167–169.

rėjo būti pranešta ir aptarta – Vyriausiosios vadovybės kūrimas ir visi kiti organizaciniai klausimai, susiję su vieninga partizanų organizacija. J. Žemaitis prašė Rytų Lietuvos atstovus atvykti, atsivežti žinias apie srities partizanus, ginkluotę, aprūpinimą, nario mokesčių ir kita. Vyriausiosios vadovybės nariai turėjo gyventi ir veikti kartu vienoje vietoje. Kitaip, J. Žemaičio žodžiais, centralizacijos ir bendros partizanų vadovybės kūrimą lydės 1946–1948 m. laikotarpio nesėkmės⁴⁴.

1948 m. spalį J. Kimštas ir J. Šibaila pagaliau atvyko į Duktą⁴⁵. Tuo pačiu metu (žyma – spalio 2-osios) Vyriausiąją vadovybę pasiekė ir liepos 16 d. J. Žemaičiui adresuotas raštas iš Tauro apygardos. Matyti, kad Tauro apygardos vadas J. Aleščikas, kuris, deja, žuvo tų pačių metų rugpjūtį, nežinojo apie J. Žemaičio pastangas kurti Vyriausiąją vadovybę. Tačiau minėtame laiške J. Aleščikas rašė: „Nerasdama kitos greitai laikės išeities, žinodama kitų Apygardų Vadovybių pasisakymus Centrinės Vadovybės reikale, turėdama K e s t u č i o, A l g i m a n t o, V y t a u t o, D a i n a v o s Apygardų Vadovybių jai išreikštą pasitikėjimą, tenkinsis laikinu BDPS [Bendrojo Demokratinio Pasipriešinimo Sąjūdžio – *Aut.*] sukūrimu iš trijų pagrindinių viršūnių: BDPS Prezidiumo Pirmininko, Vyriausio Ginkluotų Pajėgų Vado – VGPV ir Politinio Sektoriaus Viršininko posto.“ Prezidiumo pirmininko pareigas J. Aleščikas siūlė Tauragėje legaliai gy-

⁴⁴ J. Žemaičio laiškas „Broliams kalniečiams“ // LYA. F. K-30, ap. 1, b. 211, l. 349–353.

⁴⁵ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 62.

Iš M. Pranevičiūtės parodymų paaiškėja, kad *Diedukas* 1948 m. rugpjūtį ar rugsėjį jau buvo Liaudiškių miške, L. Grigonio aplinkoje (M. Pranevičiūtės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-9402, l. 26).

venusiam pulkininkui Dominykui Steponaičiui, Ginkluotųjų pajėgų vado – J. Žemaičiui⁴⁶.

Po šių svarbių įvykių lapkričio 10–12 d. buvo surengtas Vakarų ir Rytų Lietuvos partizanų vadų posėdis⁴⁷ atviroje Dukto miško stovykloje, netoli 45 ir 46 kvartalų ribos (šiandien atitinka 59–60 kvartalus). Ši stovyklavietė ant rytų–vakarų kryptimi pailgos miško pakilumos, anuomet apaugusios tankiomis eglaitėmis, šiandien – miško kirtime, ne kartą minima ryšininkų R. Jankevičiūtės, E. Grigalavičiūtės, V. Radevičiūtės tardymo protokoluose, kartais vadinama stovykla „Prie pušies“⁴⁸, lokalizuota remiantis istoriniais žemėlapiais ir partizanų rėmėjos Onos Jokūbaitytės-Sirusienės prisiminimais. Miško kelias pro šią vietą vedė į kaimynystėje (šiaurės rytų kryptimi) buvusią partizanų rėmėjo eigulio Kersnausko sodybą⁴⁹.

Istoriniame posėdyje Dukte iš keturių Vakarų ir Rytų Lietuvos partizanų atstovų, turint omenyje Tauro apygardos vado J. Aleščiko liepos 16 d. rašte išdėstytas mintis, buvo suformuota Vyriausioji BDPS vadovybė. J. Žemaitis išrinktas Vyriausiuoju ginkluotųjų pajėgų vadu, kuriam pavesta laikinai eiti Prezidiumo pirmininko pareigas, J. Kimštas – Ginkluotųjų pajėgų štabo viršininku, J. Šibaila – Visuomeninės dalies skyriaus viršininku, o P. Bartkus – Prezidiumo sekretoriumi⁵⁰. Neilgai trukus Vy-

⁴⁶ LYA. F. K-30, ap. 1, b. 1577, l. 174 (retinimas – originale); plg.: Lietuvos partizanų Tauro apygarda (1948–1952 m.): dokumentų rinkinys..., p. 329.

⁴⁷ J. Kimštas jį vadino Vakarų ir Rytų Lietuvos partizanų atstovų sąskrydžiu, žr.: LYA. F. K-30, ap. 1, b. 212, l. 267.

⁴⁸ R. Jankevičiūtės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-14291, l. 194.

⁴⁹ 2014 m. sausio mėn. lauko tyrimų duomenys; Tyruliai. O. Sirusienė, 2014 m.

⁵⁰ LYA. F. K-12, ap. 1, b. 7, l. 82–82v. Plg.: Laisvės kovos 1944–1953 metais..., p. 289–291.

riausiosios vadovybės narių ratą paliko, vėliau paaiškės – visam laikui, J. Kimštas⁵¹. Tardytojams J. Žemaitis pasakojo, kad jis turėjo parinkti vietą ir galbūt net pasirūpinti bunkerių įrengimu Rytų Lietuvos srityje. Ten Vadovybės nariai planavo persikelti 1949 m. pavasarį, nutirpus sniegui⁵².

1948 m. spalio 20 d., taigi tuo pačiu metu, kai organizacinius klausimus sprendė Vakarų ir Rytų Lietuvos partizanų atstovai, už daugiau nei 100 kilometrų posėdžiaujantys Tauro ir Dainavos apygardų vadai apsisprendė sudaryti bendrą Pietų Lietuvos partizanų srities vadovybę ir įgalioti posėdyje nedalyvaujantį A. Ramanauską atstovauti Pietų Lietuvos sričiai Vyriausiojoje Lietuvos partizanų vadovybėje⁵³. Lapkričio 10 d. Dainavos apygardos štabą pagaliau pasiekė dokumentai (protokolų nuorašai ir J. Žemaičio laišakai), kuriuose atsispindėjo Šiaurės rytų bei Vakarų Lietuvoje atliktas partizanų vadovybės kūrimo darbas ir A. Ramanauskas nusprendė nedelsdamas keliauti į Tauro apygardos štabą, iš ten į Vakarų Lietuvos sritį⁵⁴.

1956 m. gruodžio 28 d. tardytojai taip užrašė A. Ramanausko lietuvių kalba duotus parodymus šiuo klausimu:

⁵¹ Praėjus daugiau kaip metams J. Kimštas apie tai laiške A. Ramanauskui rašė: „1948 m. vėlyvą rudenį, įvykus VLSr [Vakarų Lietuvos srities – Aut.] ir RSr [Rytų srities – Aut.] atstovų sąskrydžiui ir sudarius L [BDPS Prezidiumą – Aut.], LV [BDPS Prezidiumo pirmininko. – Aut.] įgaliotas ir įpareigotas buvau išvykęs į K [Kalnų sritį – Aut.] su specialiais uždaviniais. Vykdamas paminėtus uždavinius mane užklupo 49.03.25 okupanto praveistas masinis žmonių vežimas į Sibirą ir visa eilė skaudžių įvykių, tiesiogiai palietusių L ir K bei mane asmeniškai“ (J. Žemaičio b. byla [J. Kimšto laiško A. Ramanauskui nuorašas, datuotas 1950 m. liepos 27 d.] // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 11, l. 142).

⁵² J. Žemaičio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 169.

⁵³ Laisvės kovos 1944–1953 metais..., p. 287–288.

⁵⁴ A. Ramanausko b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 19, l. 247v; plg. Laisvės kovos 1944–1953 metais..., p. 292–293.

1948 m. rudenį aš, būdamas tuo laiku Dainavos partizanų [orig.: banditinės] apygardos vadas [orig.: vadeiva], inspektavau įeinančius į tą apygardą partizanų [orig.: banditinius] junginius ir į savo pastovią vietą grįžau 1948 m. spalio mėn. <...>. Grįžtant pas save pakelyje prie Nemuno sutiko mane *Vytury*s ir pranešė man, kad aš greičiau grįžčiau, nes man reikės eiti į Žemaitiją. Kada aš grįžau į vadavietės bunkerį, <...> ten gautame, laike mano nebuvimo, pašte aš radau *Lito* [Sergijaus Staniškio – *Aut.*] man atsiųstą *Lito* su naujai išrinktu Tauro apygardos vadu *Faustu* pasitarimo protokolo nuorašą <...>. Tuo protokolu aš ir buvau įgaliotas laikinai pildyti Pietų srities vado pareigas ir tuo pačiu laiku man buvo siūloma nedelsiant eiti į Žemaitiją ir susitikti su t e n esančiais Vakarų ir Rytų Lietuvos sričių vadais. Prie to protokolo buvo prijungta keletas laiškų, kuriuos gavo Tauro apygardos vadovybė iš *Vytauto* <...>.

Gavęs tuos dokumentus aš nuvykau pas *Litą*, kad pasikeisti [pasikeičiau] su juo nuomonėmis <...>. *Litas* davė man suprasti, kad jis pats norėjo užimti Pietų srities vado postą ir pasakė, kad jis buvo prieš mano kandidatūrą, bet *Faustas* nenorėjo sutikti su *Lito* paskyrimu ir nutarė įpareigoti mane laikinai eiti Pietų srities vado pareigas. Aš pasiūliau *Litui*, kad jis eitų į Žemaitiją vietoje manęs, bet jis atsisakė, pasiremdamas blogu[a] sveikatos stoviu [būkle] ir pareiškė, kad jis skaito [mano], kad ten turiu eiti aš <...>. Nuėjau į Tauro apygardą pas *Faustą*. *Faustas* tada slapstėsi Kazlų miškuose. Su *Faustu* aš susitariau, kad į Žemaitiją mes eisime kartu su juo: jis kaip Tauro apygardos atstovas, o aš kaip Dainavos apygardos atstovas, ir kad mus lydės *Tauras* ir *Demonas*.⁵⁵

⁵⁵ A. Ramanausko t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 1, l. 188–189.

Neatmestina galimybė, kad A. Ramanauskui viešint Tauro apygardos štabe, gruodį Pietų Lietuvos partizanų vadus pasiekė ir lapkričio 10–12 d. Dukto miško posėdžio protokolas, kurio 11 punktus skelbia, kad Vyriausiojoje vadovybėje numatyta vieta d v i e m s Pietų Lietuvos srities partizanų atstovams⁵⁶. Lydimas Juozo Jankausko ir Urbanto Dailidės prie A. Ramanausko prisidėjo A. Grybinas. Nelieta abejonės, kad A. Ramanausko ir A. Grybino kelionės tikslas – susitikimas su Vyriausiosios vadovybės nariais, bendri nutarimai ir veikla.

Kaip minėta, istorinėje literatūroje ne kartą buvo kreipiamas dėmesys į A. Ramanausko ir A. Grybino kelionę lydintį nepasitikėjimą. Straipsnio autoriai jį vertina kaip a t s a r g u m ą, kurio imtis padažnėjusių išdavysčių ir provokacijų akivaizdoje buvo priversti Žemaitijos partizanų vadai ir ypač – Vyriausiosios vadovybės nariai kartu su Prisikėlimo apygardos vadovybe.

Lapkričio 10–12 d. Dukto miške posėdžiavusi Vyriausioji vadovybė Tauragėje gyvenančiam D. Steponaičiui numatė BDPS Prezidiumo pirmininko pareigas ir apie tai buvo kalbama jam adresuotame J. Žemaičio laiške⁵⁷. Gruodžio 10 d., asmeniškai įteikusi šį laišką, Prisikėlimo apygardos ir Vyriausiosios vadovybės ryšių įgaliotinė E. Grigalavičiūtė tą pačią dieną buvo suimta⁵⁸. Ryšininkės areštas turėjo didelę reikšmę – saugumas netrukus suži-

nojo daugelio partizanų rėmėjų, ryšininkų pavardes, ryšių punktus, ėmė alsuoti į nugarą Einoraičiuose ir Dvarninkuose žiemojantiems Vyriausiosios vadovybės nariams.

Gruodžio 17 d. E. Grigalavičiūtė papasakojo apie partizanų ryšių punktą Gankių kaime, Jono ir Ksaveros Strolių namuose, paminėjo ryšininkę V. Radzevičiūtę, kuri gruodžio 9 d. ją palydėjo į Dukto mišką pas J. Žemaitį⁵⁹. Netrukus, pirmosios Kalėdų dienos vakarą, Gankių kaime buvo surengta aštuonių agentų smogikų, vadovaujamų *Kirvio*, operacija. Tuo metu A. Ramanauskas su A. Grybinu buvo Šimkaičių miške, Jurbarko r., tačiau agentai, kartu atsivedę E. Grigalavičiūtę, Strolių namuose prisistatė Tauro apygardos atstovais ir ten buvusio į Sibirą ištremto Jono Strolio brolio atkakliai klausinėjo apie šeimininkę Ksaverą ir jos globojamą V. Radzevičiūtę. „Į klausimus vyras atsakinėjo taip durnai, kad nieko negalima buvo suprasti“, – lietuvių kalba su begale klaidų parašytoje ataskaitoje majorui Sokolovui pažymėjo *Matrosas*. Jokių konkrečių žinių agentams nesuteikė ir vėliau namo sugrįžusi Strolių augintinė Fruzina Barkauskienė su vyru⁶⁰. Nieko neįtardami, gretimame Dvarninkų kaime, bunkeryje po Dambrauskų namu, Kalėdas prie šoviniaus papuoštos eglutės šventė partizanai⁶¹. Sužinojus apie įvykius Gankiuose, bunkeris neilgai trukus buvo apleistas. 1949 m. sausio 12 d. tardytojai iš E. Grigalavičiūtės sužinojo apie Dambrauskus, per kratą ar agentų smogikų operaciją jų namuose pamatę užkasto bunkerio vietą siuto, grasino ir šaudė⁶².

⁵⁶ LYA. F. K-12, ap. 1, b. 7, l. 82v. Plg.: Laisvės kovos 1944–1953 metais..., p. 290.

⁵⁷ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 66960/3, t. 1, l. 63v.

Dar kartą J. Žemaitis D. Steponaičiui rašė po ilgos pertraukos, 1950 m. spalį ir ta pačia proga prisiminė 1948 m. gruodžio įvykius, žr. J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 66960/3, t. 10, l. 134–136v.

⁵⁸ E. Grigalavičiūtės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-14291, t. 3, l. 42–44.

⁵⁹ L. Grigalavičiūtės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-14291, t. 3, l. 31.

⁶⁰ LYA. F. 41, ap. 1, b. 280, l. 58–61, 64–67.

⁶¹ Tyruliai. O. Sirusienė, 2014 m.

⁶² Tyruliai. O. Sirusienė, 2014 m.; Dvarninkai. A. Dambrauskas, 2014 m.; plg. A. Dambrausko t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-14291, t. 7, l. 94–101.

Nuo 1944 m. Antanas Dambrauskas (1920–1972) ir Elena Jokūbaitytė-Dambrauskienė, kilusi iš Einoraičių (1923–2007), gyveno atokiame Dvarninkų kaimo viensėdyje, pamiškėje. 1947 m. rudenį negyvenamame trobos gale (šiuo metu nugriautas, jo vietoje – gėlių darželis) bunkerį įrengė V. Daukša, padedamas P. Bartkaus, L. Grigonio, B. Liesio ir, veikiausiai, P. Cibulskio⁶³. Šioje Prisikėlimo apygardos vadovybės būstinėje švietė elektros lemputė! (energija čia buvo vagiama). 1948 m. rugsėjo pabaigoje–spalio pradžioje Prisikėlimo apygardos vadas L. Grigonis kartu su štabo viršininku B. Liesiu bunkerį po Dambrauskų namu užleido Vyriausiosios vadovybės nariams ir juos saugantiems partizanams, o patys įrengė bunkerius Miknių sodyboje Minaičiuose ir, pagrįstai manoma, Sajų sodyboje Balandiškyje⁶⁴.

1948 m. pabaigoje–1949 m. pradžioje Prisikėlimo apygardos vadovybė ryšį su J. Žemaičiu ir P. Bartkumi palaikė per vieną ryšių punktų pusiaukelėje – Stasės Jurevičiūtės namuose Varnionių kaimo šiaurės rytinėje dalyje, viensėdyje (vienodu 11,5 km atstumu buvo nutolęs nuo Dvarninkų ir Minaičių). Iki arešto pas S. Jurevičiūtę ne kartą lankėsi E. Grigalavičiūtė, su ja – V. Radzevičiūtė, susitikimus rengė L. Grigonis, Vytautas ir Viktoras Šniuoliai⁶⁵.

⁶³ Tyruliai. O. Sirusienė, 2014 m.; V. Daukšas buvo gerai pažįstamas su Elena Dambrauskiene, kuri jaunystėje tarnavo Valerijono brolio Jono ūkyje Pušiniškių kaime.

Prisikėlimo apygardos štabo apsaugos būrio kovotojai, matyt, naudojo gretimame Užmargių kaime, Stasevičiaus (Stosio) sodyboje buvusį bunkerį (Tyruliai. O. Sirusienė, 2014 m.; plg. E. Grigalavičiūtės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-14291, t. 3, l. 114).

⁶⁴ Čepulytė A., Vaitkevičius V. Iš 1949 metų Lietuvos partizanų vadų susitikimo istorijos: laikas ir vieta..., p. 113–120.

⁶⁵ V. Radzevičiūtės t. prokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 18010/3, l. 38.

Atskirai paminėtina, kad grėsmę Vyriausiosios vadovybės ir Prisikėlimo apygardos nariams kėlė ne tik 1948 m. rudenį–1949 m. žiemą suimtų ryšininkų kvotos, bet ir saugumo agentais tapę partizanai. Antai 1948 m. Kalėdų išvakarėse į Liaudiškių kaimą susitikti su Lietuvos žaliosios rinktinės štabo viršininku Juozu Rudžioniu, tuo metu jau veikusiu kaip agentas *Obeliskas*⁶⁶, atvykusiems Prisikėlimo apygardos vado adjutantui L. Mingėlui, štabo Organizacinio skyriaus viršininkui Vytautui Šniuoliui ir juos saugojusiems Kazimierui Laužikui bei Viktorui Šniuoliui buvo surengta pasala⁶⁷. Tą kartą partizanai išvengė aukų, bet 1949 m. sausį J. Rudžionis vėl kvietė Prisikėlimo apygardos vadovybę į susitikimą⁶⁸. Sausio 25 d., J. Rudžioniu išdavus, Padaugyvenės kaime, Radviliškio r., žuvo visi Lietuvos žaliosios rinktinės štabo nariai⁶⁹. Šios rinktinės ryšininkė Kazimiera Laučiūtė-Butkuvienė prisimena, kad apie rengiamą visos Lietuvos partizanų vadų susitikimą J. Rudžionis turėjo kažkokių žinių, laimei, netikslų. 1949 m. kovą Radvilonių dvare, Radviliškio apylinkėse, J. Rudžionis dar laukė Susitikimo dalyvių⁷⁰!

⁶⁶ Dar 1948 m. rugpjūtį J. Žemaitis Petručiui išreiškė nepasitikėjimą J. Rudžioniu (J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 66960/3, t. 1, l. 60v).

⁶⁷ V. Šniuolio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 28600/3, t. 1, l. 58–59. Plg. šios operacijos aprašymą Radviliškio MGB operatyvinės veiklos ataskaitoje (LYA. F. K-1, ap. 3, b. 1432, l. 123) ir Prisikėlimo apygardos štabo archyve (LYA. F. K-5, ap. 9, b. 6, l. 41).

⁶⁸ V. Radzevičiūtės t. protokolas // LYA. F. 1, ap. 58, b. 18010/3, l. 40.

⁶⁹ Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai..., p. 98.

⁷⁰ Radviliškis. K. Butkuvienė, 2013 m.

1949 m. balandžio 11 d. Prisikėlimo apygardos Karo lauko teismas J. Rudžioniu paskelbė mirties nuosprendį (žr. LYA. F. K-5, ap. 9, b. 4, l. 55–61), kurio jis išvengė.

Kelyje į 1949 m. partizanų vadų susitikimą

Bunkeryje po Dambrauskų namu 1948 m. Kalėdas kartu su šeiminkais atšventę J. Šibaila, V. Daukša ir J. Martinaitis⁷¹ netrukus buvo priversti persikelti į Kaneivaičius, Prisikėlimo apygardos vadovybės būstinę po Jono Martinaičio (1911–1988) namu (5 pav.)⁷². Rytiniame erdvaus, aukšto pastato gale veikė kaimo pradinė mokykla, šioje patalpoje po krosnimi įrengtą bunkerį tik XX a. aštuntame dešimtmetyje atrado naujieji namo šeiminkai Gelumbauskai. Vengdamas tremties, spėjama, 1949 m. pavasarį, J. Martinaitis paliko Kaneivaičius, visam laikui apsistojo Tauragės krašte, ten sukūrė šeimą⁷³.

Susitikimo išvakarėse J. Žemaitis, P. Bartkus ir P. Cibulskis gyveno bunkeryje Einoraičių kaime⁷⁴. Išdalijus Karpių Rėkyvos dvaro Einoraičių palivarko žemę, čia įsikūrė Lietuvos kariuomenės savanoriai⁷⁵. Anot O. Sirusienės, Einoraičiuose nebuvo namelio, kur nebūtų užėję partizanai⁷⁶. Kaimo gyventojai rėmė partizanus, ryšininkavo. Kai kurių jų pavardės žinomos iš baudžiamųjų bylų, tardymo protokolų

⁷¹ Prisiminimuose O. Sirusienė įvardija Valerijoną Daukšą (*Valiuką*), J. Martinaitį vadina *Jurginu*, V. Daukšo giminaičiu nuo Šilėnų, kuris 1951 m. žuvo kartu su A. Pumpučiu Tyrulių miške, o J. Šibailą apibūdina kaip „neaukštą, kresną, su barzdžiuke, pliktėlėjusį, apie 40 metų vyrą“ (Tyruliai. O. Sirusienė, 2014 m.).

⁷² J. Žemaičio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 33960/3, t. 1, l. 170; *Gaskaitė-Žemaitienė N. Žuvusiųjų prezidentas...*, p. 189.

⁷³ 2014 m. rugpjūčio mėn. lauko tyrimų duomenys; Radviliškis. A. Pranys, 2014 m.; Domeikava. V. Šaukštelis, 2014 m.

⁷⁴ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 66960/3, t. 1, l. 63v.

⁷⁵ Šiaulių apskrities ir valsčiaus Einoraičių polv. žemės <...> 1922 metai // LCVA. F. 1250, ap. 4, b. 13/1110.

⁷⁶ Tyruliai. O. Sirusienė, 2014 m.

ir prisiminimų, tačiau tiksliai Prisikėlimo apygardos štabo bunkerio, 1949 m. žiemą tapusio Vyriausiosios vadovybės – J. Žemaičio ir P. Bartkaus – būstine vieta iki šiol nenustatyta. Tardoma, dalydamasi prisiminimais atkūrus Nepriklausomybę ir sakydama, kad „Prisikėlimo apygardos štabas buvo Einoraičių kaime“⁷⁷, tikslesnės šio bunkerio vietos negalėjo nurodyti nei ryšininkė J. Dijokaitė. 1948 m. vasarį persekiojama J. Dijokaitė iš Einoraičių, kur gyveno legaliai, persikėlė į Kęstučio apygardą, Gintaro (vėliau – Birutės) rinktinės štabą, veikusį apie Viduklę (6 pav.)⁷⁸. Nepraėjus metams J. Dijokaitei buvo pavesta lydėti į Susitikimą keliaujančius, vėliau grįžtančius Pietų ir Vakarų Lietuvos partizanų vadus. 1999 m. J. Dijokaitė-Kežienė (1921–2005) prisimins:

1949 metais, vasario antrą turėjo įvykti visų Lietuvos partizanų vadų susitikimas. | Prisikėlimo apygardoj. Mane iš Kęstučio apygardos išsiuntė į Prisikėlimo apygardą nustatyti ryšius kelionės. Nuvažiauvau į Kęstučio [Prisikėlimo – *Aut.*] apygardą, ten susitikau su Petru Bartkumi ir nutarėm kelionės maršrutą. Jis mane paskyrė tos kelionės ryšininke.

Grįžau atgal į Kęstučio apygardą, ten su Birutės [rinktinės – *Aut.*] štabo vyrais (kuriam vadovavo Kurtinaitis Edmundas) Pietų srities vadus turėjome lydėti ir susitikome kažkur apie Eržvilką, neprisimenu gerai aš ten tos vietos. Nu, ir prasidėjo pati kelionė. Tai buvo Adolfas Ramanauskas, Grybinas Faustas (*Tauras* slapyvardė) ir... *Demonas*. Pavardžių neatsimenu. Tai keturi tie svečiai, du mūsų štabo vyrai⁷⁹ ir aš pra-

⁷⁷ Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai..., p. 564.

⁷⁸ Ten pat.

⁷⁹ Gintaro rinktinės štabo Žvalgybos skyriaus viršininkas Bronius Neverdauskas ir Antanas Janušas – Šiauliai. J. Dijokaitė, 1999 m.

5 pav. J. Martinaičio gyvenamasis namas Kaneivaičių kaime, žvelgiant iš pietų. Mokykla veikė namo rytinėje dalyje, nuotraukos dešinėje. 2014 m. rugpjūčio 25 d., V. Vaitkevičiaus nuotrauka

6 pav. Kęstučio apygardos Gintaro (vėliau – Birutės) rinktinės štabo nariai ir apsaugos būrio kovotojai. Guli (iš kairės): Juozas Dervinskas, Stasys Šneideris; sėdi: A. Janušas ir Antanas Karpius; stovi (iš kairės): A. Jucius, neatpažintas, Krizostomas Labanauskas, Aleksas Laucius, neatpažintas, J. Dijokaitė, B. Neverdauskas, Kazys Grakulskis, J. Petraitis, Speigas, neatpažintas. 1948 m. arba 1949 m. Antaninės, nežinomo autoriaus nuotrauka (Pocius A. Antroji sovietinė okupacija ir laisvės kovos Viduklės krašte // Viduklė / Sud. A. Pocius. Kaunas, 2002, p. 310)

dėjom kelionę. Atvažiavo žmogus – ūkininkas su pora arklių ir didelėmis rogėmis, mes visi išvažiavome. Tai buvo pradžia kelionės. Važiavome per mišką, buvo daug sniego, ant eglių šakų buvo daug sniego. Kaip mes važiavom, tos... užkliudėm eglių šakas ir krito sniegas mums [ant – *Aut.*] galvų. Nu, tai buvo kažkaip tai [kažkaip] įdomu, atrode kai kokia ekskursija važiuojam.

Paskui nuvažiavom į pirmą vietą. Ten mūsų jau laukė. Vežėjas su mūsų tais štabo, Birutės štabo vyrais grįžo atgal, o aš pasilikau su svečiais. Rytą jie pasiliko pas tuos žmones pabūti, dienavoti, kaip sakydavom, o aš išvažiavau toliau, surišti, ryšį ieškoti, kas juos pasitiks ir kas juos ten... parūpins jiems, kur apsistoti. Nu ir taip būdavo... paskui grįžau vakare ir mes taip toliau keliavom⁸⁰.

Būdavam važiuoti, būdavo ir pėsti eidavom. Sniego buvo daug. Kada eidavom pėsti, tai eidavom taip paskui viens kitą kaip žąsys ir dėdavom pėdą į pėdą, kad atrodytų, kad vienas žmogus ėjo, kad neišmintume tako, kad atrodytų, kad ten ėjo vienas žmogus. Nu, sekėsi neblogai, kai kur tekdavo dvi dienas sugaišt, kol ryšį surasdavau. Ėjome pro Lyduvėnus, keliavome pro Šienlaukį, pro Šiaulėnus, pro Polekėlę... nu, visų neprisimenu aš ten tų visų vietovardžių, kadangi aš ten ne vietinė buvau, tai aš neprisimenu. Labai daug laiko praėjo.

Paskui užėjome netoli Polekėlės, tai ten buvo *Galijotas* – Pumputis pavardė. Jie ten mūsų laukė ir suruošė labai šaunią vakarienę. Susėdome už stalo visi ir tas *Galijotas*, to būrio vadas, atnešė kokių 5 litrų, turbūt degtinės naminės, pastatė ant stalo, prisipylė sau stiklinę, išgėrė į svečių

⁸⁰ „Tik naktims, tik naktims. Dieną pasilikdavom... būdavo taip: jie pas žmogų pasilieka dienavoti, o aš jau rytą važiuoju pas kitus. Ar važiuoju, arba einu, jeigu kur nebuvo galimybių važiuot, pas kitus žmo... partizanus, ten kad sutikt juos... pranešt jiems, kad jau atkeliauja, tai kad... ateitų pasitikt“ (Šiauliai. J. Dijokaitė, 1999 m.).

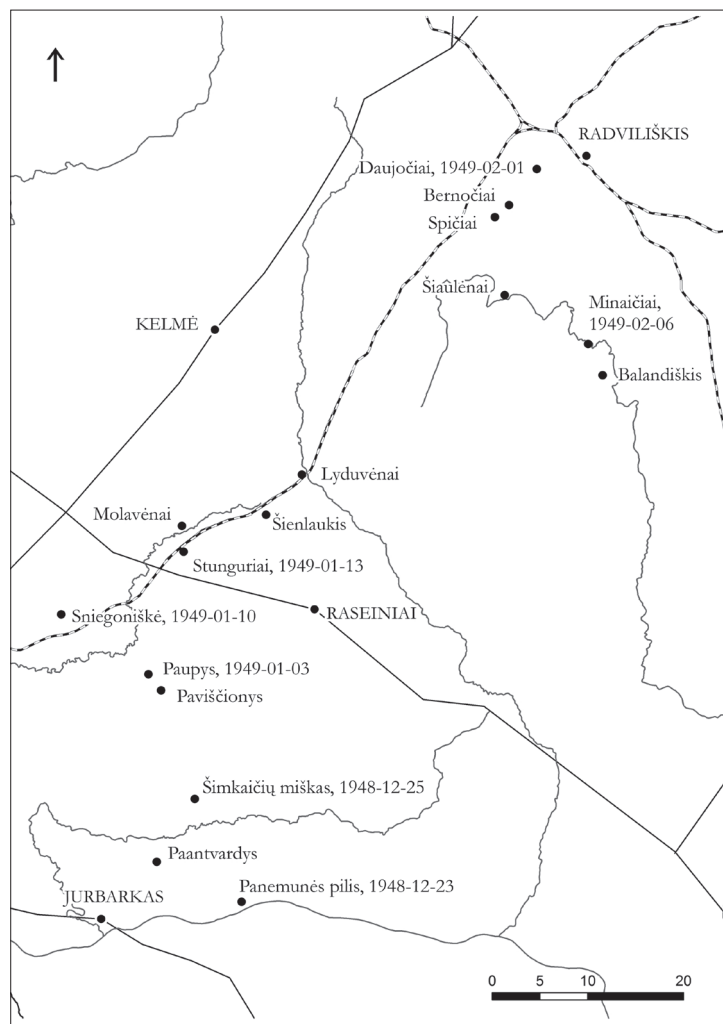
sveikatą ir pripylė jiems. Bet jie nei vienas negėrė, net neparagavo. Taip susinepatogino šitas vaišintojas...

Nu, bet jie labai gražiai padainuodavo, svečiai, labai... ypatingai gražius balsus turėjo, buvo labai rimti, labai žmonės mandagūs, vienu žodžiu, užmiršti tokių žmonių negalima. Nu ir taip toliau paskui nuvykome, kur mus sutiko Prisikėlimo apygardos štabo vyrai, perdaviau Petru Bartkui svečius, o pati grįžau atgal į Kęstučio apygardą.⁸¹

J. Dijokaitės pasakojime nedaug istorinių faktų ir detalių, tačiau jis tiksliai parodo, *kaip* A. Ramanauskas, A. Grybinas, V. Gužas ir jų palyda tris savaites beveik šimtą kilometrų keliavo į Susitikimą nuo Sniegoniškės kaimo, esančio pusiaukelėje tarp Skaudvilės ir Eržvilko, iki Spičių kaimo Šiaulėnų apylinkėse (7 pav.). Patyrusi, drąsi ryšininkė J. Dijokaitė kartu buvo partizanų žvalgė ir vedlė, kuri kovotojus paskui save vedė tik tada, kai jų saugumui nebuvo jokio pavojaus. Taip pat turi pagrindą ryšininkės žodžiai apie tai, jog P. Bartkus parengė šios kelionės maršrutą⁸², o J. Dijokaitė jį iš anksto patikrino. Tam buvo laiko nuo 1948 m. gruodžio 5 iki 23 d., A. Ramanauskui viešint Tauro apygardos štabe, vėliau nuo Kalėdų iki Naujųjų metų A. Ramanauskui ir A. Grybinui apsistojus Petro Stankaus partizanų būryje Šimkaičių miške, Jurbarko r., pirmąją sausio savaitę.

⁸¹ [1949 m. vasario 16 d. Deklaracija] [kūrybinė grupė: A. Malinauskaitė, A. Puodžiūnas ir Z. Ripinskis] [DVD 36 min.; Šiauliai, 1999] // ŠAM.

⁸² Partizams kartais tekdavo įveikti tokius pat ir dar didesnius atstumus. Antai Prisikėlimo apygardos štabo narys L. Mingėlas, įveikęs apie šimtą kilometrų, 1948 m. rugpjūčio 18 d. atkako į Butkaičius – Eržvilko apylinkių kaimą – pas savo gimtinėje besislapstančią partizanę Eleną Valantiejtę ir įsakė jai sugrįžti pas Prisikėlimo apygardos partizanus (LYA. F. K-41, ap. 1, b. 1432, l. 141).

7 pav. Pietų ir Vakarų Lietuvos partizanų vadų kelionės per Žemaitiją maršrutas. Braižė A. Petrauskienė

tę lūkuriuojant Kęstučio apygardos štabe Paupyje, Raseinių r.

Šio štabo viršininko Roberto Gedvilo, vėliau tapusio MGB agentu, parodymai sukonkretina Pietų Lietuvos partizanų vadų kelionės per Žemaitiją paveikslą. Jį papildė partizanų J. Jankausko, Juozo Palubecko ir Jono Petraičio tardymo protokolai, A. Ramanausko rankraštis „Pietų Lietuvos srities

štabo darbas 1948.X.20 – 1950.I.25“; kelionę iliustruoja unikalios Leono Laurinsko išsaugotos nuotraukos su Kęstučio apygardos štabo nario Vlodo Mišeikio parašais⁸³. Visi šie duomenys verčia tikslinti istorinės

⁸³ V. Mišeikio (*Urano*) ranka ant šių nuotraukų nurodytas datas: RK A-957 ir A-1006 (1949 m. vasario 4 d.), A-1009 (vasario 6 d.), A-1011 (vasario 11 d.) reikia paankstinti lygiai per mėnesį.

partizanų vadų kelionės per Žemaitiją kalendorių ir maršrutą⁸⁴.

1948 m. gruodžio 23 d. ties Gelgaidiškiu (Panemunės pilimi) per Nemuną persikėlusius kovotojus Paantvardžio k., Jurbarko r., pasitiko Alfonso Kvedžio būrio partizanai ir nuvedė į Šimkaičių miške esantį P. Stankaus partizanų būrio bunkerį. Čia buvo švenčiamos Kalėdos, fotografuojamasi. Apie Naujuosius metus P. Stankus ir J. Palubeckas svečius nuvedė į konspiracinį butą (*на явочную квартиру*) Paviščio k., Jurbarko r., iš kur Kęstučio apygardos štabo viršininko R. Gedvilo adjutantas Juozas Kisielius su bendražygiais pirmosiomis 1949 m. sausio dienomis Pietų Lietuvos partizanų vadus atvedė į Kęstučio apygardos štabo būstinę Paupio kaime, Raseinių r.⁸⁵, Jono Matusevičiaus arba Juodžio sodyboje⁸⁶. Čia laukė apygardos vadas Henrikas Danilevičius ir štabo viršininkas R. Gedvilas, kurie apie svečius, vykstančius pas Vyriausiosios vadovybės narius, pranešė Vakarų Lietuvos srities vadui. A. Milaševičius paskyrė susitikimo vietą sodyboje netoli Adakavo, Tauragės r., ir neilgai trukus su gausia palyda – Kęstučio apygardos vadovybe – ten iškeliauvo Pietų Lietuvos srities atstovai. Jų

⁸⁴ Iki šiol buvo klaidingai teigiama, kad A. Ramanauskas ir A. Grybinas iš Skirsnemuniškių kaimo, Jurbarko r., buvo nuvesti į Birutės (turi būti – Gintaro) rinktinės štabą prie Molavėnų, Raseinių r., iš kur keliavo į Žemaitijos gilumą – Adakavą, Tauragės r., ir tik tada pasuko į Radviliškio apskritį (*Gaškaitė-Žemaitienė N. Žuvusiųjų prezidentas...*, p. 197).

⁸⁵ J. Žemaičio b. byla [R. Gedvilo ir J. Palubecko akistata] // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 66960/3, t. 13, l. 6–7; J. Žemaičio b. byla [R. Gedvilo t. protokolas] // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 66960/3, t. 5, l. 27; plg. A. Ramanauskos b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 19, l. 248 (susitikimas su H. Danilevičiumi ir R. Gedvilu datuojamas sausio 3 d.).

⁸⁶ Žr. R. Gedvilo t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 35231/3, l. 38, 39–39v.

susitikimas su A. Milaševičiumi, Vakarų Lietuvos srities štabo viršininku Vytautu Gužu bei Spaudos ir informacijos skyriaus viršininku Vaclovu Ivanausku įvyko sausio 10-ąją Petkaičių miško pakraštyje esančioje Sniegoniškės kaimo sodyboje (8 pav.)⁸⁷. A. Ramanauskos žodžiais, ištaisais laiške J. Žemaičiui praėjus beveik metams po Susitikimo, kviečiamas kartu vykti į Vyriausiąją vadovybę aptarti Sąjūdžiui rūpimų klausimų, A. Milaševičius „nerado tai reikalinga padaryti“⁸⁸ ir Susitikime dalyvauti įgaliojo J. Žemaičiui artimą V. Gužą.

Duomenų apie trintį tarp A. Milaševičiaus ir J. Žemaičio nėra. Tačiau A. Milaševičiaus nepasitikėjimas A. Ramanausku, galima atsargiai spėti, kylantis iš nepritarimo J. Žemaičiui, išryškėjo vėliau, svarstant Ginkluotųjų pajėgų vado kandidatūrą (šias pareigas buvo siūloma užimti A. Ramanauskui⁸⁹).

Toliau Pietų ir Vakarų Lietuvos partizanų vadų kelias vedė į Kęstučio apygardos Gintaro (vėliau – Birutės) rinktinės štabą. Iš ryšininko Jono Damavičiaus sodybos Molavėnų kaime, Raseinių r., svečiai buvo palydėti pas partizanus. Praėjus dienai J. Petraitis su bendražygiais svečius nuvedė į štabo būstinę Stungurių kaime, Raseinių r., pas rinktinės vadą Edmundą Kurtinaitį⁹⁰. Tikėtina, kad A. Ramanauską, A. Grybiną ir V. Gužą nuo Sniegoniškės

⁸⁷ R. Gedvilo t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 35231/3, l. 112.

⁸⁸ J. Žemaičio b. byla [A. Ramanauskos laiškas] // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 66960/3, t. 11, l. 95.

⁸⁹ J. Žemaičio b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 66960/3, t. 11, l. 105 (A. Ramanauskos kandidatūrai nepritarė A. Milaševičius ir Antanas Liesis).

⁹⁰ J. Žemaičio b. byla [J. Petraitis t. protokolas] // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 66960/3, t. 5, l. 210; A. Ramanauskas šį susitikimą datuoja sausio 13-ąją – A. Ramanauskos b. byla // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 44618/3, t. 19, l. 248.

8 pav. Petkaičių miško pakraštys, Sniegoniškės kaimas. Vakarų Lietuvos srities ir Kęstučio apygardos vadovybė su Pietų Lietuvos partizanų vadais pakeliui į Susitikimą. Stovi (iš kairės): 3 – Kęstučio apygardos vadas H. Danilevičius, 4 – Vakarų Lietuvos srities štabo viršininkas V. Gužas, 5 – Tauro apygardos vadas A. Grybinas, 7 – Vakarų Lietuvos srities vadas A. Milaševičius, 9 – Pietų Lietuvos srities vadas A. Ramanauskas, 10 – Kęstučio apygardos štabo viršininkas R. Gedvilas, 11 – Vakarų Lietuvos srities štabo Spaudos ir informacijos skyriaus viršininkas A. Liesis. Originalus užrašas V. Mišeikio ranka: „Vakarų ir Pietų Srities Vadų susitikimas. 1949 II 11. Uranas.“ 1949 m. sausio 11 d., nežinomo autoriaus nuotrauka. RK A-1011 (L. Laurinsko nuotraukų rinkinys)

arba kitos pusiaukelyje tarp Eržvilko ir Viduklės esančios vietos jau vedė Gintaro rinktinės štabo ryšininkė J. Dijokaitė, nors J. Petraitis tardymo protokole ją vadina nepažįstama. Pats J. Damavičius nutylėjo 1949 m. sausio įvykius, tačiau paminėjo, kad pas jį du kartus – 1948 m. pabaigoje ir 1949 m. žiemą – lankėsi J. Dijokaitė, kurią vadino *Redos* slapyvardžiu⁹¹.

Remiantis J. Dijokaitės prisiminimais, apie Eržvilką prasidėjęs jos kelias vedė

pro Šienlaukį, Lyduvėnus, Šiaulėnus. Sausio 14–16 d. švietė pilnatis, keliavimo sąlygos, matyt, buvo sudėtingos. Po ilgos pertraukos keliautojai vėl buvo pastebėti Spičių kaime prie Polekėlės, Radviliškio r. Čia J. Dijokaitė juos pavedė Prisikėlimo apygardos partizanų globai ir traukiniu, matyt, iš Čiutelių geležinkelio stoties, sugrįžo į Viduklę⁹².

1949 m. sausį A. Pumputis Spičiuose pas Antaną Čiapą (jo namuose veikė ry-

⁹¹ J. Damavičiaus t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 25633/3, l. 16–17.

⁹² Šiauliai. J. Dijokaitė, 1999 m.

šių punktą)⁹³ mėnesiui apgyvendino Prisiškėlio apygardos vadovybės ryšininkę V. Radzevičiūtę. Tardoma ji papasakojo, kad Čiapo namuose du kartus matė J. Dijokaitę, kurią vadino *Žara*, su ja buvo šeši partizanai. Iš jų ryšininkė pažino A. Pumputį ir L. Caporkų, kuris buvo vedęs V. Radzevičiūtės seserį Aleksandrą⁹⁴. Vėliau akistatoje J. Dijokaitė išsigynė V. Radzevičiūtės nepažįstanti, o atkūrus Nepriklausomybę džiaugėsi, kad V. Radzevičiūtė nenumanė tikrojo jos apsilankymo tikslo ir prisiminė partizanų vadų vakarienę, kurios metu A. Pumputis kėlė stiklinę naminės degtinės į svečių sveikatą⁹⁵.

A. Čiapas tardomas pasakojo tą patį – su J. Dijokaite jo namuose svečiavosi A. Pumputis, L. Caporkus ir keturi nepažįstami partizanai. Svečiai vaišinosi kaimyno, ryšininko Broniaus Toleikio atneštu alumi, vėliau su juo ir išėjo⁹⁶. Dėmesį atkreipia tai, jog du skirtingu metu tardomi kaltinamieji (1950 m. vasarį V. Radzevičiūtė ir tų pačių metų kovą – A. Čiapas) J. Dijokaitės ir partizanų vadų apsilankymą datuoja 1949 m. vasariu⁹⁷ ir mini keturis nepažįstamus partizanus vietoj penkių. Kyla klausimas, į kurį sunku šiandien atsakyti, kur tuo metu buvo V. Gužas.

Su J. Dijokaitės kelionės pabaiga sutampantys įvykiai Spičiuose liudija, jog partizanų vadus kelionės pabaigoje, matyt, ir

⁹³ Ši – pietinė – Spičių kaimo dalis turėjo ir atskirą Salų pavadinimą.

⁹⁴ V. Radzevičiūtės t. protokolas // LYA. F. 1, ap. 58, b. 18010/3, l. 94.

⁹⁵ Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai..., p. 574; [1949 m. vasario 16 d. Deklaracija]...

⁹⁶ A. Čiapo t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 19685/3, t. 2, l. 173.

⁹⁷ Tai, žinoma, gali būti ir paskutinės sausio dienos. Būtent tada Pietų Lietuvos partizanų vadus Bernočių k., Radviliškio r., sutinka M. Pranevičiūtė (M. Pranevičiūtės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-9402, l. 76–77).

Susitikimo dienomis saugojo L. Caporkaus partizanai. 1948 m. pabaigoje–1949 m. pradžioje trylikos L. Caporkaus partizanų būrys laikėsi Šiaulėnų ir Grinkiškio valsčių miškeluose (*в разных кустарниках*), taip pat Mūrų miške į vakarus ir Mumšilyje – į rytus nuo Šiaulėnų⁹⁸. Spičiai, Gudesiai ir aplinkiniai kaimai pateko į L. Caporkaus vadovaujamos Prisiškėlio apygardos Maironio rinktinės Gedimino rajono (tėvūnijos) teritoriją⁹⁹. Paminėtina, kad, gyvendamas bunkeryje Šiaulaičių kaime, Radviliškio r., Valerijos Nikiparaitės sodyboje, Antanas Žiogas pasakodavo apie tai, jog jis lydėjo partizanų vadus į Susitikimą ir ten ėjo sargybą¹⁰⁰.

Iš A. Žiogo tardymo protokolų nėra visiškai aišku, kuriam partizanų būriui jis priklausė 1949 m. žiemą¹⁰¹, tačiau ryšininkė V. Dzemidaitė Šiaulaičių kaime, Zigmo Mikulčiaus namuose, kur ją iš rudens apgyvendino L. Caporkus, matė šešių partizanų būrį ir jame pažino brolius Antaną ir Adolfą Žiogus, Joną Šukį, L. Caporkų bei A. Pumputį¹⁰².

Susitikimo dalyvių apsaugos klausimas – labai svarbus. Vienodai sunku ir lengva įsivaizduoti partizanų vadus, ke-

⁹⁸ V. Dzemidaitės t. protokolas // LYA. F. 1, ap. 58, b. 26712/3, t. 4, l. 93.

⁹⁹ A. Žiogo t. protokolas // LYA. F. 1, ap. 58, b. 26712/3, t. 1, l. 123–124, 151.

¹⁰⁰ *Baniėnė V. Komentarai „Kovų prisiminimams“ // Laisvės kovų archyvas, t. 7. Kaunas, 1993, p. 223.*

¹⁰¹ Plg.: A. Žiogo t. protokolas // LYA. F. 1, ap. 58, b. 26712/3, t. 1, l. 244–245.

¹⁰² V. Dzemidaitės t. protokolas // LYA. F. 1, ap. 58, b. 26712/3, t. 4, l. 97; plg. ten pat, l. 93 (tarp trylikos L. Caporkaus būrio partizanų – A. Žiogas); Aukštaitijos ir Žemaitijos partizanų prisiminimai..., p. 271.

1949 m. Susitikimo fone reikšminga, kad kilęs iš Spičių A. Pumputis, buvęs šio kaimo seniūnas, puikiai žinojo Šiaulėnų apylinkes ir dešimtis savo partizanų būrio, veikusio 1946–1948 m. (žr. L. Pumpučio t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-14266, t. 1, l. 54–54v, 71–71v), rėmėjų bei ryšininkų.

liaujančius su artimiausiais bendražygiais keturiuose penkiese ir lydimus didelio apsaugos būrio partizanų, kai bendras keliaujančiųjų skaičius padidėdavo iki 15–18. Antai, pas Vakarų Lietuvos srities vadą A. Milaševičių Pietų Lietuvos partizanų atstovus iš Paupio (apie 20 km) lydėjo Kęstučio apygardos vadovybė – dešimt ar dvylika vyrų¹⁰³, grįžtančius iš Viduklės (apie 20 km) lydėjo Gintaro rinktinės vado E. Kurtinaičio vadovaujamas aštuonių–dešimties partizanų būrys¹⁰⁴. Paminėtina, kad dvylikos partizanų būrį, išeinantį saugoti Susitikimo dalyvių, savo namuose Talkininkų kaime, Raseinių r., mena Gintaro rinktinės štabo ryšininkė Antanina Jasiulytė-Valeikienė:

Ateina dvylika partizanų, atėjo naktį. Ilsėjosi vieni, kiti ilsėjosi daržinėje, mūsų labai didelis kluonas buvo, ir ten jie ilsėjosi, pamiegojo, pasiilsėjo, susikrovė, kiek tiktai tilpo. O tilpo tai dar ir galėjo krautis... visi krovėsi į kuprines maistą. Ir tik tiek pasakė tada, kad susitiksime negreit, pasiruošėm, reiškia [vadinasi], išeiti toliau. Tik tiek tepasakė. Žmonės bus nepažįstami, todėl imame su savimi maistą. Nu, aišku, žmonės bus nepažįstami, nu tai užėisi, tai tave ir išduos, ar kaip bus. Nu vat, ir jie apyryčiais švintant išėjo. Dvylika žmonių. Aš turėjau, man buvo duotas toks, reiškia, jau kaip ryšininkei įsakymas, kad tu ar gali (prie tėvelių tą paklausė) reiškia, ar gali sutikti būti Šienlaukyje, budėti Šienlaukio stotelėj. Ta kryžkelė, kur amžinai važinėdavo mašinos rusų, sribų ten važinėdavo. Važiuodavo į Liuolius i ten taip toliau, i taip toliau. Na, o čia, jeigu jau yra didelė išdavystė, tai nesvarbu, ar tu čia geležinkeliu, ar tu čia tuo vieškeliu, gali važiuoti mašinos su rusais.¹⁰⁵

¹⁰³ R. Gedvilo t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. 35231/3, l. 112; sudėtį žr. ten pat, l. 38.

¹⁰⁴ Ten pat, l. 113.

¹⁰⁵ Panevėžys. A. Valeikienė, 2013 m.

Anot A. Valeikienės, minėtame partizanų būryje jai pažįstami buvo Juozas Milkintas, Alfonsas Navickas, Bronius Živatkauskas, Narbutas – vienas vidukliškių partizanų ir kelyje į Susitikimą Molavėnų kaime jau sutiktas J. Petraitis. Pati A. Valeikienė tuo metu atliko, matyt, jai įprastas žvalgės, žinių rinkėjos pareigas prie Šienlaukio geležinkelio stoties ir kelio Raseiniai–Kelmė.

Bebaigiančius kelionę į Susitikimą Pietų ir Vakarų partizanų vadus Bernočių kaime, Radviliškio r., Petro Vaitiekūno sodyboje L. Grigonio pavedimu sutiko iš Radviliškio atėjusi ryšininkė M. Pranevičiūtė. Žemės ūkio akademijos trečiojo kurso studentė buvo kilusi iš Pušiniškių, užaugusi Dvarninkuose, gerai žinojo apylinkę. Susitikimo vieta nuo Bernočių buvo už maždaug penkių kilometrų, kuriuos M. Pranevičiūtės vedami partizanai tiesiausiu keliu (*прямым путем*) per naktį įveikė¹⁰⁶. Dieną pailsėjusi, pavakariais M. Pranevičiūtė, vedama L. Mingėlo, išėjo į Gudesius, Radviliškio r., pas ryšininką Petrą Tomkų (2 pav.). Netrukus čia iš Einoraičių, lydimas V. Daukšos, galbūt pakeliui sustodamas, atėjo J. Žemaitis¹⁰⁷. Neatmestina galimybė, kad J. Žemaitis, kiti partizanų vadai į Susitikimą keliavo ir pėsti, ir rogėmis – tą liudija J. Dijokaitės prisiminimai (tuo metu arklius dar turėjo daugelis ūkininkų, antai apie Einoraičius, Dvarninkus, Polekėlę kolhozai buvo kuriami 1949–1950 m.¹⁰⁸).

M. Pranevičiūtės žodžiais, nuo Gudesių sirgdamas J. Žemaitis ėjo lėtai, todėl, L. Mingėlui pasiūlius, pakeliui visi užsuko

¹⁰⁶ M. Pranevičiūtės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-9402, l. 78.

¹⁰⁷ Ten pat.

¹⁰⁸ Tyruliai. O. Sirusienė, 2014 m.

į netoli nuo Nirtaičių, Radviliškio r., tarp pelkių įsikūrusią Štankelio sodybą. Dieną pailsėję, kelionę partizanai 1949 m. vasario 1-ąją arba naktį iš vasario 1-osios į 2-ąją baigė Kemeklio sodyboje Jaugėlių kaime, kur jų laukė visi kiti Susitikimo dalyviai¹⁰⁹.

Remiantis Žemės valdymo departamento fonde saugomais Radviliškio ir Šiaulėnų valsčių žemės planais bei vietos gyventojų liudijimais, Kazimiero Kemeklio sodybos vieta lokalizuota už 2,5 km į šiaurę nuo Jaugėlių, buvusiam Daujočių kaime, pakelyje iš Dvarninkų į Radviliškį¹¹⁰. Tai būta didelės sodybos (*dvarelis*), kurios šeimininkas valdė 20 ha žemės, o Emilija Kemeklienė – žmona ar brolienė – dar beveik 39 ha¹¹¹. K. Kemeklis rėmė partizanus, po gyvenamuoju namu buvo bunkeris. Remiantis Onos Martinaitės-Šaukštelienės iš Kaneivaičių pasakojimais, atrodo, jau 1949-ųjų vasarą K. Kemeklis buvo nušautas partizanų tykojusio stribo Kutuko, šis už tai gavo piniginių atlygi¹¹². O. Sirusienei iš atminties iškilo šie su K. Kemekliu ir jo gyvenamąja vieta susiję prisiminimai:

– *Ar Jums girdėta, kur gyveno Kemeklis?*

– Kaip čia dabar, už... ant Radviliškia Kemeklis <...>.

Per pelkes, vadindavos, kelias, tai va tenai. Kemeklis, dar kas ten gyvena <...>. A! Tai pirma buvo klampynė, dabar tai keliai geriausia padaryti, va šitai, o taip tai Pelkėm ir vadindavo tą kelią. Va, Pelkės, va

¹⁰⁹ M. Pranevičiūtės t. protokolas // LYA. F. K-1, ap. 58, b. P-9402, l. 78–79.

¹¹⁰ Šiaulių apskrities, Radviliškio valsčiaus, Daujočių kaimo žemės vienasėdžiais išskirstymo planas, padarytas 1942 metais Žemės Tvarkymo Departamento vyresnio techniko Karolio Roseno // LCVA. F. 1250, ap. 4, b. 13/789.

¹¹¹ Ten pat; Radviliškis. A. Pranys, 2014 m.

¹¹² Domeikava. V. Šaukštelis, 2014 m.

šitai. Klampynė tokia, va, šunkelis toks būdava, va, bet jau nuo mūsų, nuo Dvarninkų po tiesumais murkdydavos ten, ar pėsti kad eidavom. Tai ten <...>.

A! Tai dabar aš galvoju, palauk, Kemeklis – nu tai ten buvo bunkerys. | Rodos, kad pas Kemeklį. Viens, tai žinau, kad tenai buvo.

Kada kolūkis buvo jau, ir daugiau ten tą... tas... ar jį nušovė, ar jis į mišką išėjęs buvo. Man rodos, kad Kemeklis pavadė, matai, nuo mūsų, ten nuo Sirusa [Dvarninkų kaimo gyventojų ryšininko – *Aut.*] ne per daug toli, biškį toliau. Ir daugiau. Jau kolūkis susitvėręs buvo, ir pavarė padavadas – tą turtą parvežt. Tai man atrodo, kad Kemeklis, buvo. Mano sesuo [Elena Dambrauskienė – *Aut.*] važiavo, skaitas, arklius sukinkė ir liepė šiaudus, bulves... tai daugiau sesuo parvažiavus (o jau švogerys [Antanas Dambrauskas – *Aut.*] mūsų buvo paimts [areštuotas 1949 m.], va šitai, jau kai tas sakė, jau krikštą buvom gaven) nu ir parvažiavo, aš sesers klausinėju. „Gi, sako, ir taip pat – bunkerys buvęs, saka, kaip pas mumį“ [Prisikėlimo apygardos štabo būstinė – *Aut.*]. Aha. Bet išgriauta, išdraskyta va šita, rusų <...>¹¹³.

Pabrėžtina, kad lokalizuota visos Lietuvos partizanų vadų susitikimo vieta pas Daujočių ūkininką K. Kemeklį sieja Vyriausiosios vadovybės kūrimo ir 1949 m. Susitikimo pasakojimus: Kaneivaičiuose, po J. Martinaičio gyvenamuoju namu įrengtą trečiąją Prisikėlimo apygardos štabo bunkerį – Vyriausiosios vadovybės būstinę, kur Susitikimo išvakarėse gyveno J. Šibaila, V. Daukša ir J. Martinaitis, nuo K. Kemeklio sodybos skyrė vos kilometras! Tad svarbiausios partizaninio karo istorijos vietos 1948 m. liepą–1949 m. sausį išsidėstė Šiaulių–Radviliškio apylinkėse,

¹¹³ Tyruliai. O. Sirusienė, 2014 m.

maždaug 12 km ruože (2 pav.). Vakaruose, Einoraičių kaime, būta J. Žemaičio ir P. Bartkaus būstinės. Dvarninkuose iki 1948 m. rudens kartu su J. Šibaila telkėsi Prisikėlimo apygardos vadovybės nariai. Būstinė Kaneivaičiuose buvo atsarginė arba, galbūt, paskirta Pietų Lietuvos srities atstovams, kurių kelionė pas Vyriausiosios vadovybės narius užtruko iki pat 1949 m. sausio pabaigos.

Ryšių įgaliotinės E. Grigalavičiūtės sulaiškymas ir vėlesni 1948 m. gruodžio–1949 m. sausio įvykiai partizanus privertė keisti planus, laikytis didesnio atsargumo. Tai gali padėti atsakyti į klausimą, kodėl J. Žemaitis iš Einoraičių į Susitikimo vietą Daujočiuose keliavo aplinkui, iš pietų pusės lenkdamas Dvarninkus. Dėl tos pačios priežasties – siekiant užtikrinti partizanų vadų saugumą – matyt, buvo nuspręsta Susitikimą iš Daujočių perkelti tolyn, į naują Prisikėlimo apygardos štabo būstinę Pašušvio apylinkėse.

Apibendrinimas ir išvados

1948 m. pavasarį J. Žemaitis iš Tauro apygardos vadovybės perėmė partizanų vienišimo iniciatyvą. Palikęs Vakarų Lietuvos srities vado pareigas jis pasirinko *Vytauto* slapyvardį ir aktyviai ėmėsi kurti Vyriausiąją partizanų vadovybę.

Šiame straipsnyje pirmą kartą išsamiai nagrinėjamas Vyriausiosios Lietuvos partizanų vadovybės projektas ir jo įgyvendinimas Radviliškio krašte. Šis projektas neatsiejamas nuo artimiausio J. Žemaičio bendražygio P. Bartkaus veiklos, 1948 m. kovo 15 d. įkurtos Prisikėlimo apygardos, kurios štabas turėjo tris būstines: Einoraičių (Šiaulių r., nelokalizuota), Dvarninkų ir Kaneivaičių kaimuose (Radviliškio r.). 1948 m. liepos 27 d. J. Žemaitis persikėlė

į Dukto mišką prie Šiaulių. Išnaudodamas patogią vietos geografinę padėtį, padedamas patyrusių ryšininkų, jis sustiprino ryšius su Rytų Lietuvos sritimi. 1948 m. lapkričio 10 d. dokumentų nuorašai, kuriuose kalbama apie Vyriausiosios vadovybės kūrimą, pagaliau pasiekė Pietų Lietuvos srities vadą A. Ramanauską ir jis apsisprendė keliauti į Vakarų Lietuvą.

Vyriausioji vadovybė, J. Žemaičio manymu, turėjo būti vienoje vietoje veikiantis, trims Lietuvos partizanų sritims atstovaujantis vienetas, kurio nariai, pasiskirstę atsakomybės sritis, atlieka iš esmės Vyriausybės darbą. Šiame straipsnyje pirmą kartą išsamiai kalbama apie Vyriausiosios vadovybės kūrimą ir pastangas surengti Lietuvos partizanų vadų susitikimą; atskleidžiamas glaudus jų tarpusavio ryšys. 1948 m. lapkričio 10–12 d., į Dukto mišką atvykus dviem Rytų Lietuvos atstovams, išrinktas keturių asmenų BDPS Prezidiumas – Vyriausioji Lietuvos partizanų vadovybė. Jos vadovo pareigas laikinai ėjo Ginkluotųjų pajėgų vadas J. Žemaitis. Prezidiumo pirmininko postą buvo siūloma užimti D. Steponaičiui.

1948 m. gruodžio 23 d. nustatyti ryšių su Vyriausiąja vadovybe į Žemaitiją atvyko du Pietų Lietuvos atstovai – A. Ramanauskas ir A. Grybinas. Priešingai nei buvo manoma iki šiol, jų ir juos lydėjusio apsaugos būrio kelionė per Žemaitiją, iš viso daugiau kaip 120 km maršrutas su pertraukomis, truko penkias savaites ir kiekvienas sustojimas ryšininkų buvo kruopščiai parengtas. Pagal P. Bartkaus planą maždaug nuo sausio 11 d. (nuo Sniegoniškės kaimo, esančio pusiaukelėje tarp Eržvilko ir Skaudvilės, iki Spičių Šiaulėnų apylinkėse) šiai kelionei vadovavo Gintaro rinktinės štabo ryšininkė J. Dijokaitė.

1949 m. žiemą Vyriausiosios vadovybės nariai pasitiko Einoraičių bei Dvarninkų kaimuose, čia vedė Vakarų ir Pietų Lietuvos partizanų vadų kelias. Tačiau ryšių įgaliotinės E. Grigalavičiūtės sulaikymas 1948 m. gruodžio 10 d. ir vėlesni įvykiai partizanus privertė keisti planus. Tai atsako į klausimą, kodėl Susitikimas iki šiol dažnai buvo laikomas neplanuotu, o Pietų Lietuvos atstovai – nelauktais. Vasario 1 d. (arba naktį iš 1-osios į 2-ąją) susirinkę Daujočių kaime visos Lietuvos partizanų vadų susitikimo dalyviai persikėlė į Prisiškėlių apygardos štabo būstines Pašušvio apylinkėse.

Po daugelio metų Vyriausiosios partizanų vadovybės ir 1949 m. Susitikimo pasakojimas yra reikšmingas politiniu ir pilietiniu požiūriu. Istoriją, jos *tikrumą* šiandien liudija paskutiniai šių įvykių dalyviai ir vietos: Dijokų sodyba Einoraičiuose, Duk-

to miškas su stovyklaviete, Strolių sodyba Gankiuose, Dvarninkų ir Šilėnų geležinkelio stotys, Dambrauskų ir Sirusių sodybos Dvarninkuose, J. Martinaičio sodyba Kaneivaičiuose, K. Kemeklio sodybvietė Daujočiuose, Sąjū sodyba Balandiškyje ir Miknių sodyba Minaičiuose. Daugumos šių vietų istorinė vertė neatskleista, neįsąmoninta, straipsnyje apie ją kalbama pirmą kartą. Nuo šiol privalome dėti v i s a s pastangas šias vietas išsaugoti.

Padėka

Už pagalbą renkant duomenis archyvuose ir bibliotekose, laukuose ir miškuose, už pastabas ir patikslinimus nuoširdžiai dėkojame (abėcėlės tvarka): Nijolei ir Vaclovui Masiuliams, Dariui Juodžiui, Romui Kauniečiui, Aistei Kazimieraitytei, Žilvinui Montvydui, Vaidai Oržekauskienei, Gediminui Petrauskui, Antanui Pociui, Elvyrai Savickienei, Rokui Sinkevičiui ir Laimai Šlekienei.

SANTRUMPOS

BDPS – Bendrasis Demokratinis Pasipriešinimo Sąjūdis

BEA – Kompleksinės Balandiško ekspedicijos archyvas

LLKS – Lietuvos Laisvės Kovos Sąjūdis

LTRF – Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštyno fonoteka

ŠAM – Šiaulių „Aušros“ muziejus

VLKSO – Vieninga Laisvės Kovos Sąjūdžio Organizacija

Ag. – saugumo agentas

Pogr. – pogrindžio organizacijos narys

P. – pateikė, pasakojo

Prt. – partizanas

Rėm. – partizanų rėmėjas

Ryš. – ryšininkas

U. – užrašė, užfiksavo

PATEIKĖJAI

P. Radviliškis. – Kazimiera Laučiūtė-BUTKUVIENĖ (ryšininė *Kaziukas*), 88 m., kilusi iš Žybartų k., Radviliškio r. U. A. Čepulytė, A. Kazimieraitytė, Ž. Montvydas, G. Petrauskas ir V. Vaitkevičius 2013 m. kovo 22 d. // BEA.

P. Dvarninkų k., Radviliškio r. – Antanas DAMBRAUSKAS, 62 m., vietinis. U. A. Petrauskienė ir V. Vaitkevičius, talkinami J. Činčytės, G. Damaševičiūtės ir T. Kašėtos, 2014 m. gegužės 22 d. // BEA.

P. Šiauliai. – Joana Dijokaitė-KERĖŽIENĖ (ryšininė *Reda*), 78 m., kilusi iš Einoraičių k., Šiaulių r. U. R. Kaunietis 1999 m. vasario 27 d. // LTRF 1485.

P. Radviliškis. – Algirdas PRANYS, 73 m., kilęs iš Kaneivaičių k., Radviliškio r. U. A. Petrauskienė ir V. Vaitkevičius 2014 m. rugpjūčio 25 d. // BEA.

P. Jūrmala. – Eleonora (Leonora) Grigalavičiūtė-RUBINĖ (ryšininė *Vida*), 90 m., kilusi iš Aukštašlyno k., Raseinių r. U. A. Čepulytė, M. Lapeika ir V. Vaitkevičius 2013 m. birželio 6 d. // BEA.

P. Kaišiadorys. – Elvyra Tugaudytė-SAVICKIENĖ (ryšininė *Švendrė*), 85 m., kilusi iš Pušiniškių k., Radviliškio r. U. A. Čepulytė, M. Lapeika ir V. Vaitkevičius 2013 m. liepos 2 d.; 2014 m. vasario 12 d. // BEA.

P. Tyručiai, Radviliškio r. – Ona Jokūbaitytė-SIRUSIENĖ, 84 m., kilusi iš Einoraičių k., Šiaulių r. U. A. Kazimieraitytė, Ž. Montvydas, A. Petrauskienė, V. T. Vaitkevičius ir V. Vaitkevičius 2014 m. vasario 1 d. // BEA.

P. Domeikava, Kauno r. – Vytautas ŠAUKŠTELIS, 58 m. U. V. Vaitkevičius 2014 m. rugpjūčio 25 d. // BEA.

P. Panevėžys. – Antanina Jasiulytė-VALEIKIENĖ, Juozo (ryšininė *Žebenkštėlė*), 83 m., kilusi iš Užuomedžio k., Raseinių r. U. A. Čepulytė, R. Kaunietis, M. Lapeika ir V. Vaitkevičius 2013 m. gegužės 23 d. // BEA.

P. Ožkinių k., Vilniaus r. – Rožė Jankevičiūtė-ŽALNIERIŪNIENĖ (ryšininė *Migla*), 90 m., kilusi iš Girvalakio k., Kupiškio r. U. A. Čepulytė, Ž. Montvydas ir V. Vaitkevičius 2013 m. birželio 17 d. // BEA.

PARTIZANŲ IR RYŠININKŲ SLAPYVARDŽIAI¹¹⁴

Jonas ALEŠČIKAS, prt. (1916–1949) – *Rymantas*

Antanas ARBUZAS, prt. (1912–1946) – *Eiva*

Antanas BALTŪSIS, prt. (1915–1948) – *Jonaitis, Žvejas, Žvejys*

Petras BARTKUS, prt. (1925–1949) – *Alkupėnas* (poetinis slapyvardis), *Dainius, Dargis, Mažrimas* (rašytinis slapyvardis), *Saulius, Sqžinė, Rimgaila, Žiemkintis*. 1949 m. LLKS Tarybos Prezidiumo deklaraciją pasirašė *Žadgailos* slapyvardžiu.

Jonas BELAGLOVAS, prt. (1912–1947) – *Algis, Ežerėnas, Saulius, Žydrūnas*

Kazimiera BUTKUVIENĖ, ryš. (g. 1925 m.) – *Kaziukas*

Leonas CAPORKUS, prt. (1920–1951) – *Donelaitis, Žirgūnas, Šarūnas, Vaidevutis*

Povilas CIBULSKIS, prt. (1924–1951) – *Našlaitis, Kučingis, Jūreivis*

Antanas ČIAPAS, ryš. (1913–?) *Mažiukas*

Urbantas DAILIDĖ, prt. (1921–1951) – *Tauras*

Jonas DAMAVIČIUS, ryš. (1912–?) – *Beržas*

Henrikas DANILEVIČIUS, prt. (1922–1949) – *Neringas, Vidmantas*

Valerijonas DAUKŠA, prt. (?–1949) – *Dagilis, Dobilas, Vėjas, Vėjelis, Sodeika*

Juozas DERVINSKAS, prt. (1915–?) – *Vilius*

Joana DIJOKAITĖ, ryš. (1921–2005) – *Janina, Lionia, Reda, Žara*

Janina DRUCEIKAITĖ, ryš. (1923–2013) – *Gendrė, Ramunė, Vaidilutė*

Viktorija DZEMIDAITĖ (DZIMIDAITĖ), ryš., prt. (1927–?) – *Genė*

Robertas GEDVILAS, prt. (1922–?) – *Remigijus, Sidabras, ag. Aleksandras*

Kazys GRAKULSKIS, prt. (1915–1950) – *Dragūnas, Gusaras, Ulonas*

Aleksandras GRYBINAS, prt. (1920–1949) – 1949 m. LLKS Tarybos Prezidiumo deklaraciją pasirašė *Fausto* slapyvardžiu.

Bronislava GRIGALAVIČIŪTĖ, ryš. (1920–?) – *Aldona*

¹¹⁴ Nurodomi slapyvardžiai, kuriais partizanai ir ryšininkai yra vadinami šio – Vyriausiosios vadovybės ir 1949 m. Susitikimo istorijos – tyrimo šaltiniuose: partizanų dokumentuose, tardymo protokoluose, liudytojų ir amžininkų prisiminimuose.

Eleonora (Leonora) GRIGALAVIČIŪTĖ, ryš. (g. 1923 m.) – *Dalia, Dženė, Radvilaitė* (rašytinis slapyvardis), *Remigija, Samana, Vida*

Leonardas GRIGONIS, prt. (1905–1950) – *Budrys, Danys, Kalnius, Krivis, Žvainys*. 1949 m. LLKS Tarybos Prezidiumo deklaraciją pasirašė *Užpalio* slapyvardžiu.

Vytautas GUŽAS, prt. (1920–1949) – *Daukantas, Galiandra, Henrikas, Mindaugas, Valentinas, Zigmas*. 1949 m. LLKS Tarybos Prezidiumo deklaraciją pasirašė *Kardo* slapyvardžiu.

Konstantinas GVILDYS, prt. (1928–1950) – *Karklas, Žiedas*

Vaclovas IVANAUSKAS, prt. (1923–1951) – *Etmonas, Gintautas, Henrikas, Leonas, Vytenis*

Juozas JANKAUSKAS, prt. (1926–1955) – *Demonas*

Rožė JANKEVIČIŪTĖ, ryš. (1923–2014) – *Jurgis, Migla, Smala, Ziga*

Antanas JANUŠAS, prt. (1925–1951) – *Skudutis*

Aleksas JUCIUS, prt. (1925–1949) – *Gylys, Ulanas*

Aleksas JURKŪNAS, prt. (?–1953) – *Gintaras, Raganius, Valeras*

Antanas KARPIUS, prt. (1923–1950) – *Gailutis, Sakalas*

Vincas KAULINIS, prt. (1912–1949) – *Miškinis, Utenis*

Jonas KIMŠTAS, prt. (1911–1974) – *Jonas, Algimantas, Aukštaitis, Dėdė, Dobilas, Geležinis Vilkas, Kalnietis, Karijotas, Senis, Vladas, Žalgiris, Žygūnas*, ag. smogikas *Jurginas*

Juozas KISIELIUS, prt. (1917–1953) – *Genius, Genys, Geniukas*

Dominykas KRAUJELIS, prt. (1912–1948) – *Liutauras, Nemunas, Šturmas, Viesulas*

Edmundas KURTINAITIS, prt. (1919–1949) – *Kalnius, Lenas, Senkus, Tumas*

Alfonsas KVEDYS, prt. (1926–1949) – *Jaunutis*

Krizostomas LABANAUSKAS, prt. (1927–2000) – *Justas, Kunotas, Ladyga*, ag. *Kalinauskas*

Aleksas LAUCIUS, prt. (1916–1952) – *Paukštis*

Leonas LAURINSKAS, prt. (1926–2013) – *Liūtas*

Kazimieras LAUŽIKAS, prt. (1921–1950) – *Briedis, Ragas*

Antanas LIESIS, prt. (1922–1951) – *Geraldas, Idenas, Tonis, Tvanas*

Bronius LIESIS, prt. (1922–1949) – *Dainius, Ėglis* (poetinis slapyvardis), *Kaukas*; 1949 m. LLKS Tarybos Prezidiumo deklaraciją pasirašė *Nakties* slapyvardžiu.

Juozas MARTINAITIS, prt. (?–1951) – *Vasaris, Pavasaris, Jurginas, Ūsas, Kutkus*

Petras MASILAITIS, prt. (?–1949) – *Virpistas, Virpša*

Aleksandras MIELIULIS (MILIULIS), prt. (1923–1949) – *Neptūnas, Algimantas*

Marija MIKŠAITĖ, ryš. (1928–?) – *Babūnė, Irena, Svajonė*

Aleksandras MILAŠEVIČIUS, prt. (1906–1949) – *Dėdė Tomas, Ruonis, Ryklis, Vairas*

Juozas MILKINTAS, prt. (1920–1951) – *Maršalis, Dovydas, Riteris*

Juozas MINGĖLAS, prt. (1926–1953) – *Aukštuolis, Vilkas*

Laurynas MINGĖLAS, prt. (1926–1953) – *Aidas, Arūnas, Džiugas*

Vladas MIŠEIKIS, prt. (1925–1951) – *Tarzanas, Uranas*

Stasys NARBUTAS, prt. (1926–1952) – *Apolinaras, Rytis, Saturnas*

Alfonsas NAVICKAS, prt. (1929–?) – *Genutis*

Antanas NAVICKAS, prt. (1914–?) – *Vilkas, Vanagas*

Bronius NEVERDAUSKAS, prt. (1924–1949) – *Beržas, Papartis*

Valerija NIKIPARAITĖ, ryš., rėm. (?–2013)

Albertas NORKUS, prt. (1924–1949) – *Starkus, Linksmutis*

Jonas NUOBARAS, prt. (1926–?) – *Laimutis, Lyras*, ag. smogikas *Šiaurys*

Mečys ORLINGIS, prt. (1899–1949) – *Vakaris, Ričardas*, ag. *Oriol*

Juozas PALUBECKAS, prt. (1920–1954) – *Simas*

Vladas PEČKAUSKAS, prt. (1927–1948) – *Gegužiukas*

Jonas PETRAITIS, prt. (1927–1952) – *Našlaitis, Patrimpa, Šiaurys*

Elvyra PLIUPELYTĖ, ryš. (g. 1921 m.) – *Zita*

Marija PRANEVIČIŪTĖ, ryš. (1925–1950) – *Jurgiukas, Vaiva, Vėtra*, ag. *Paulina*
 Albertas PUMPUTIS, prt. (1913–1951) – *Galijotas*
 Aleksandra RADZEVIČIŪTĖ, ryš. (1925–?) – *Danutė*
 Veronika RADZEVIČIŪTĖ, ryš. (1923–?) – *Birutė, Danutė*
 Stasys RADZIULIS, prt. (?–1949) – *Naras, Mažylis*
 Adolfas RAMANAUSKAS, prt. (1918–1957) – 1949 m. LLKS Tarybos Prezidiumo deklaraciją pasirašė *Vanago* slapyvardžiu.
 Česlovas REMEIKIS, prt. (1929–1948) – *Plienias*
 Juozas RUDŽIONIS, prt. (1917–?) – *Alksnis, Virginijus, Čemberlenas*, ag. smogikas *Kranklys, Obeliskas, Obeliskas*, nuosprendis – *Rauliukui*
 Kazimieras RUIBYS, prt. (1917–?) – *Inžinierius, Eiva*
 Antanas SENECKAS, prt. (1921–1951) – *Siaubas, Dikas, Žaibas, Dagys, Aurimas*
 Antanas SLUČKA, prt. (1917–1949) – *Šarūnas*
 Sergijus STANIŠKIS, prt. (1900–1953) – *Litas, Viltis*
 Petras STANKUS, prt. (1918–1951) – *Gruodis, Petras*
 Dominykas STEPONAITIS, pogr. (1897–1986) – *Taurius*, ag. *Petronis*
 Pranas STRAINYS, prt. (?–1948) – *Pranciškus, Saturnas*
 Juozas ŠIBAILA, prt. (1905–1953) – *Diedukas*. 1949 m. LLKS Tarybos Prezidiumo deklaraciją Merkinės valsčiuje gimęs J. Šibaila pasirašė *Merainio* – Merkinės ainio – slapyvardžiu.
 Stasys ŠNEIDERIS, prt. (1925–1949) – *Varguolis*
 Viktoras ŠNIUOLIS, prt. (1925–2011) – *Girėnas, Vaidevutis, Vitytis, Ralius*
 Vytautas ŠNIUOLIS, prt. (1924–1949) – *Svajūnas, Vytėnis*
 Jonas ŠUKYS, prt. (1922–1950) – *Liutauras, Gulbinas*
 Vincas ŠTRIMAS, prt. (1921–1948) – *Šturmas*
 Bronius TOLEIKIS, ryš. (1924–?) – *Bičiulis*
 Petras TOMKUS, ryš. (1893–?) – *Tėvukas*
 Petras VAITIEKŪNAS, rėm. (1906–?)
 Elena VALANTIEJŪTĖ, prt. (1927–?) *Nida*
 Steponas VENCKAITIS, prt. (1929–1949) – *Bijūnas, Algis*
 Izabelė VILIMAITĖ, ryš., prt. (1925–1952) – *Juozapėlis, Stirna, Margarita, Žuvėdra*
 Jonas ŽEMAITIS, prt. (1909–1954) – *Adomas, Darius, Matas, Mockus, Lukas, Tylis, Tomas, Žaltys*, 1949 m. LLKS Tarybos Prezidiumo deklaraciją pasirašė *Vytauto* slapyvardžiu.
 Adolfas ŽIOGAS, prt. (1927–1951) – *Šachtas*
 Antanas ŽIOGAS, prt. (1925–1951) – *Aliutis, Berželis, Kiškis, Vandenis, Birutėnas, Aldūnas, Aldevinas, Aliūtas*
 Bronius ŽIVATKAUSKAS, prt. (1926–1951) – *Keršis*

ON THE COURSE TO PARTISANS' COMMANDERS MEETING IN 1949

Aistė Petrauskienė, Vykintas Vaitkevičius

S u m m a r y

In the spring of 1948, the commander of Kęstutis military district Jonas Žemaitis (codename *Vytautas*) took over unifying initiative from the command of Tauras military district. The project of the highest command of the partisans is inseparable from the closest J. Žemaitis brother-in-arms Petras Bartkus (codename *Žadgaila*) and foundation of

the Prisikėlimas military district on the 15 March 1948. J. Žemaitis got across to the Duktas forest near Šiauliai on July 27. Thanks to the right geographic location, activities of experienced partisans' liaisons he consolidated communication with the Eastern Lithuania's region. Head of the Southern Lithuania's region Adolfas Ramanauskas (codename *Vanagas*)

got documents about the highest command of the partisans on 10 November; he decided to journey to the Western Lithuania's region.

J. Žemaitis saw the highest command of the partisans like in one place existent, three Lithuanian partisans' regions representative unit, whose members, essentially, carry out the work of the government. On 10-12 November 1948, two delegates representing the region of Eastern Lithuania – Jonas Kimštas (codename *Žalgiris*) and Juozas Šibaila (codename *Merainis*) arrived to the Duktas forest. The highest command of the partisans was elected of 4 members. Dominykas Steponaitis had become a chairman of the Presidium, but J. Žemaitis temporarily was to this function.

On 23 December 1948, two delegates representing the region of Southern Lithuania – A. Ramanauskas and Aleksandras Grybinas (codename *Faustas*) went to establish communication with the highest command of the partisans. Their trip through

Samogitia lasted for 5 weeks with break. In all they went more than 120 kilometres.

In the winter of 1949, members of the highest command of the partisans stayed in both Einoraičiai (Šiauliai district) and Dvarninkai (Radviliškis district) villages where the bunkers were established. Heads of the Southern and the Eastern Lithuania journeyed here. Due to the arrest of partisans' liaison Eleonora Grigalavičiūtė (codename *Vida*) on 10 December 1948, partisans changed plans for the safety. It is an answer to a question, why the Lithuanian Partisans' Commander Meeting still has been considered as unplanned, and representatives of the Southern Lithuania's region were not awaited. On 1 February (or in the night from the 1st to the 2nd) Lithuanian Partisans' Commanders met in Daujočiai (extinct village in Radviliškis district). Soon after that partisans moved 20 kilometres to Pašušvys environs – there were established bunkers of headquarter of the Prisikėlimas unit.

*Įteikta 2014 10 16
Parengta skelbti 2014 11 27*